

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

‘Υποβαθμισμένες ζώνες σε διάφορους δήμους της Αθήνας’

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΦΩΤΙΟΣ Α. ΚΑΠΙΡΗΣ

ΜΑΡΙΟΣ Σ. ΜΑΥΡΕΛΗΣ

Επιβλέπων Καθηγητής κ. Γ. Βαρελίδης

ΑΘΗΝΑ – Απρίλιος 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ‘ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ’.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ‘ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ’.....

2.1 - ‘Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ’.....

2.2 - ‘Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ 1884-1925’.....

2.3 – ‘Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ’.....

2.4 – ‘Η ΚΑΛΛΙΘΕΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ’.....

2.5 – ‘Η ΚΑΛΛΙΘΕΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ’.....

2.6 – ‘ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ 1960-1970’.....

2.7 – ‘Η ΚΑΛΛΙΘΕΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ’.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ‘ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ’.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 – ‘Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ’.....

4.2 – ‘ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ’.....

4.3 – ‘ΑΠΑΡΧΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ’.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ‘ΟΙ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ ΑΘΗΝΩΝ-ΠΕΙΡΑΙΩΣ’..

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ‘ΙΔΡΥΣΗ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ’.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7.1 – ‘ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ’

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

‘ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ’

• ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

‘ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ’

- **ΠΡΟΛΟΓΟΣ**

Η πτυχιακή αυτή εργασία έχει εκπονηθεί κατά την διάρκεια του έτος 2007 – 2008 . Έχει ως αντικείμενο την μελέτη υποβαθμισμένων ζωνών σε διάφορους δήμους της Αθήνας και συγκεκριμένα στον δήμο Καλλιθέας . Κατά την διάρκεια αυτής της εργασίας αναλύονται πληθυσμιακά και οικονομικά στοιχεία όπως επίσης επίπεδα κατασκευών, περιβαλλοντικές συνθήκες και δίνονται διάφορες προτάσεις ανάπτυξης.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον καθηγητή Γ . Βαρελίδη , τον Δήμο Καλλιθέας και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος για την ιδιαίτερα πολύτιμη βοήθεια τους .

- [ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1](#)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Δήμος Καλλιθέας εκτείνεται σε 5.840 στρέμματα γής που ξεκινούν από τα νότια κράσπεδα του Δήμου Αθηναίων και φτάνουν έως τον Φαληρικό όρμο. Πρόκειται για μια σχετικά στενόμακρη έκταση που στα ανατολικά ορίζεται από τη λεωφόρο Ανδρέα Συγγρού, στα βόρεια από τις οδούς Καλλιρρόης και Λαγουμιτζή, στα βορειοδυτικά από τη γραμμή του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου και στα δυτικά από την κοίτη του Ιλισσού ποταμού. Η θάλασσα του Σαρωνικού αποτελεί το νότιο σύνορο του Δήμου Καλλιθέας.

Η λεωφόρος Συγγρού, κυκλοφοριακή αρτηρία υπερτοπικής σημασίας, χωρίζει την Καλλιθέα από τους Δήμους Νέας Σμύρνης στα βορειοανατολικά και Παλαιού Φαλήρου στα ανατολικά και καταλήγει στο Φαληρικό Δέλτα. Εκεί, σε μια έκταση 260 στρεμμάτων, κατασκευάστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1920 και ο περίφημος Ιππόδρομος. Αργότερα, εκτεταμένος οδικός κόμβος διαμορφώθηκε στην περιοχή, ενώ το 2003 κτίστηκε υπερσύγχρονο αθλητικό συγκρότημα με στόχο να στεγάσει μέρος των αγωνισμάτων των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

Τα όρια του Δήμου Καλλιθέας περικλείουν μια πεδινή περιοχή με χαμηλό γεωγραφικό ανάγλυφο που κατηφορίζει ομαλά προς τη θάλασσα. Διακόπτεται από σποραδικούς λοφίσκους, όπως αυτόν του Φιλάρετου, περίπου στο κέντρο της Καλλιθέας, και τον λόφο της Σικελίας στα βόρεια, όπου βρίσκεται και το Δημοτικό Στάδιο Καλλιθέας. Η θέση της Καλλιθέας είναι εξαιρετικά ευνοϊκή, καθώς βρίσκεται πολύ κοντά στην Αθήνα και τον Πειραιά. Η απόσταση της κεντρικής πλατείας Δαβάκη από την πλατεία Συντάγματος είναι μόλις τέσσερα χιλιόμετρα.

Η Καλλιθέα είναι ένα προάστιο με εξαιρετική ρυμοτομία. Διατρέχεται από Βορρά προς Νότο από την κεντρική λεωφόρο Θησέως, που ξεκινά στο ύψος της οδού Καλλιρρόης και φτάνει νότια έως τη θάλασσα. Τα οικοδομικά τετράγωνα αναπτύσσονται συμμετρικά στο πλαίσιο του πλέγματος που σχηματίζουν αυτοί οι δύο δρόμοι.

Τόσο η θέση όσο και το κλίμα της εξαιρετικά υγιεινής περιοχής ήταν οι παράγοντες που προσείλκυσαν τους πρώτους οικιστές της Καλλιθέας κατά την τελευταία εικοσαετία του 19^{ου} αιώνα.

- [ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2](#)

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Κάτα τον Μάιο του 1934, ο νεοσύστατος τότε Δήμος Καλλιθέας επέλεξε ως έμβλημα του τον Θησέα, τον σημαντικότερο αρχαίο ήρωα της Αττικής. Το όνομα του έχει δοθεί και στον μεγαλύτερο δρόμο του δήμου, τη λεωφόρο Θησέως, γνωστή σήμερα και ως Ελ. Βενιζέλου. Στο κυκλικό μετάλλιο του δημοτικού σήματος ο ήρωας απεικονίζεται να σηκώνει τον μεγάλο βράχο, κάτω από τον *οποίο* ο πατέρας του, ο Αιγέας, είχε κρύψει τα σανδάλια και το ξίφος του.

Ο συσχετισμός της περιοχής της Καλλιθέας με τον Θησέα πιθανότατα βασίζεται στο ότι κατά την επιστροφή του από την Κρήτη ο Αθηναίος ήρωας λέγεται ότι προσάραξε το πλοίο του στον Φαληρικό όρμο, στην παραλία των σημερινών Τζιτζιφιών.

Εκεί τέλεσε τις θυσίες που είχε υποσχεθεί στους θεούς, εφόσον σκότωνε τον Μινώταυρο και γύριζε σώος στην πατρίδα του. Επίσης, εδώ τελέστηκαν εορτασμοί από τους Αθηναίους με αφορμή τις περιπέτειες του Θησέα και των συντρόφων του κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους στην Κρήτη.

2.1 Η περιοχή στην αρχαιότητα

Αν και πολύ κοντά στην πόλη των Αθηνών, η περιοχή της Καλλιθέας βρισκόταν κατά την αρχαιότητα εκτός των αθηναϊκών τειχών. Τα τείχη, που είχαν κατασκευαστεί με πρωτοβουλία του Θεμιστοκλή το 479 π.Χ., δηλαδή αμέσως μετά τη φυγή των Περσών, διέρχονταν βόρεια της Καλλιθέας, στο ύψος της αρχής της σημερινής λεωφόρου Συγγρού.

Στις αρχές του 5^{ου} αιώνα, ο Θεμιστοκλή προώθησε την τείχιση του Πειραιά και των λιμανιών του, η οποία ολοκληρώθηκε την ίδια περίοδο με τα αθηναϊκά τείχη. Πάνω από δύο δεκαετίες αργότερα ανεγέρθηκαν το Φαληρικό και τα Μακρά τείχη, προκειμένου να προστατευθούν οι δρόμοι μετάβασης από τη πόλη των Αθηνών προς τη θάλασσα, δηλαδή τα λιμάνια του Πειραιά και του Φαλήρου. Η πορεία του Φαληρικού τείχους ταυτιζόταν περίπου με αυτή της σημερινής λεωφόρου Συγγρού, ενώ στα νότια απέκλινε προς τα ανατολικά, ώστε να συμπεριλάβει το ανατολικό άκρο του Φαληρικού όρμου.

Η περιοχή που περικλειόταν μεταξύ του Φαληρικού και των Μακρών τειχών αντιστοιχεί σε γενικές γραμμές στον χώρο που καταλαμβάνει ο σύγχρονος Δήμος Καλλιθέας. Εδώ υπήρχαν αγροί και καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Ο τόπος ήταν ιδιαίτερα εύφορος, καθώς στα βόρεια τον διέσχιζε ο ποταμός Ιλισσός.

Νότια του Ιλισσού υψωνόταν ο βραχώδης λόφος της Σικελίας, ο οποίος έχει συνδεθεί με μία από τις πιο κρίσιμες εκστρατείες του Πελοποννησιακού πολέμου.

Στην περιοχή του σύγχρονου Δήμου Μοσχάτου ή στις βόρειες παρυφές της Καλλιθέας τοποθετείται και ο αρχαίος δήμος Ξυπέτης, που ανήκε στην Κεκροπίδα φυλή.

Μαζί με τους Δήμους Πειραιά, Θυμαϊτάδων (περιοχή Αγίου Γεωργίου Κερασινίου) και Φαλήρου, ο δήμος Ξυπέτης αποτελούσε τετράκωμο με θρησκευτικό κέντρο το ονομαστό ιερό του Ηρακλή κοντά στον Πειραιά, πιθανότατα στην περιοχή των Καμινιών ή στον Άγιο Ιωάννη Ρέντη. Στις νοτιοανατολικές παρυφές της, η Καλλιθέα επαπτόταν με τον δήμο Φαλήρου της Ακαμαντίδας φυλής, ο οποίο τοπογραφικά ταυτίζεται με το σύγχρονο Παλαιό Φάληρο.

Όπως θα δούμε παρακάτω, η περιοχή που καταλαμβάνει ο σύγχρονος Δήμος Καλλιθέας ήταν κατάσπαρτη με νεκροταφεία και μεμονωμένους τάφους ή ταφικά μνημεία, καθώς κατά τη αρχαιότητα υπήρχε η συνήθεια οι νεκροί να θάβονται έκτος των τειχών και κατά μήκος κεντρικών δρόμων. Παρόλο που η Καλλιθέα δεν έχει δώσει οικιστικά κατάλοιπα, δεν πρέπει να ήταν ακατοίκητη κατά την αρχαιότητα. Σε αυτή την υπόθεση μας οδηγεί η θέση της κοντά στην Αθήνα, αλλά και μεταξύ διαφόρων αττικών δήμων. Επιπλέον, η υπόθεση ενισχύεται από την ανακάλυψη αρχαίου πηγαδιού με εσωτερική επένδυση από πήλινους δακτυλίους στη διασταύρωση των οδών Ευριπίδου και Ξενοφώντος στις Τζιτζιφιές, καθώς και τμήματος μαρμάρινης στήλης του 4^{ου} αιώνα με ψήφισμα επί της οδού Δαβάκη 79.

Η σχεδόν ολοκληρωτική απουσία οικιστικών καταλοίπων είναι δυνατό να αποδοθεί στην ελλιπέστατη ανασκαφική έρευνα του χώρου. Λόγω της πυκνής κατοίκησης, ήδη από τη δεκαετία του 1930, η Καλλιθέα δεν στάθηκε δυνατό να ερευνηθεί συστηματικά. Βέβαια, έχουν προκύψει αρκετά τυχαία ευρήματα. Το γεγονός ότι αυτά έχουν αποκλειστικά ταφικό χαρακτήρα υποδεικνύει ότι η κατοίκηση στην Καλλιθέα δεν ήταν εκτεταμένη.

Ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα οικιστικών λειψάνων είναι τοίχος μήκους άνω του ενός μέτρου που ανήκε πιθανότατα σε γυμνάσιο του 4^{ου} αιώνα. Ανασκάφηκε κατά το 1906 στα ανατολικά της πλατείας Δαβάκη .

2.2 Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ 1884-1925

Το 1834, όταν η Αθήνα ορίστηκε πρωτεύουσα του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους, ήταν μια μικρή πόλη 10.000 περίπου κατοίκων, ενώ ο γειτονικός Πειραιάς ήταν σχεδόν ακατοίκητος. Ο πληθυσμός της πόλης αυξήθηκε σημαντικά και η όψη της άλλαξε ταχύτατα, καθώς μεγαλοπρεπή δημόσια κτήρια και πολυτελείς ιδιωτικές κατοικίες χτίστηκαν αμέσως μετά την ανακήρυξη της ως νέας πρωτεύουσας. Πολύ σύντομα οικοδομήθηκε και ο Πειραιάς, το επίνειο της νέας πρωτεύουσας.

Οι τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα χαρακτηρίζονται από την εντατική προσπάθεια για εκσυγχρονισμό και ανάπτυξη της Ελλάδας, ουσιαστικό αποτέλεσμα του οράματος και των πρωτοβουλιών του Χαρίλαου Τρικούπη (1832-1896). Κατά τη δεκαετία του 1890 ο πληθυσμός της Αθήνας είχε υπερδεκαπλασιαστεί.

Επί Τρικούπη εκτελέστηκαν βασικά έργα αστικής υποδομής (ύδρευση, φωτισμός, συγκοινωνίες, τηλεφωνία κ.ά.), τα αποτελέσματα των οποίων, αν και ελλιπή, συνέβαλαν αποφασιστικά στον εκσυγχρονισμό της πόλης. Μεγάλη έμφαση δόθηκε στην οικοδομική ανάπτυξη: περισσότερα δημόσια κτήρια, πνευματικά ιδρύματα και εντυπωσιακές ιδιωτικές κατοικίες και μέγαρα ανεγέρθηκαν.

Εκτός όμως από την Αθήνα των ανώτερων και μεσαίων στρωμάτων, υπήρχε και η Αθήνα των φτωχών συνοικιών - κυρίως στο Γκάζι, το Θησείο, το Μεταξουργείο και τη Βάθεια - όπου οι συνθήκες διαβίωσης, συνήθως σε παράγκες ή μικρά σπίτια, ήταν άθλιες. Το μεγαλύτερο πρόβλημα ήταν αυτό της καθαριότητας. Τα προβλήματα εντεινόταν σε δραματικό βαθμό λόγω της αδιάκοπης έλευσης κατοίκων. Στα τέλη της δεκαετίας του 1870 ο πληθυσμός της Αθήνας ανερχόταν σε 63.374 κατοίκους, ενώ το 1889 είχε σχεδόν διπλασιαστεί φτάνοντας τους 114.355.

Προκειμένου να στεγαστούν οι νεοφερμένοι, η πόλη επεκτάθηκε, αρχικά προς τη Νεάπολη και τα Κάτω Πατήσια, ενώ αργότερα, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1880 και 1890, προς τις περιοχές Κυψέλης, Αβέρωφ, Αμπελοκήπων, Πετραλώνων, Γαργαρέπας, Παγκρατίου, Καλλιθέας, Κολωνού και Ακαδημίας Πλάτωνος. Οι περισσότερες από τις επεκτάσεις αυτές γίνονταν μέσω της ανέγερσης αυθαίρετων κτισμάτων εκτός σχεδίου πόλεως, τα οποία αργότερα νομιμοποιούνταν. Η περίπτωση της Καλλιθέας αποτελεί την πρώτη προσπάθεια σχεδιασμού ενός οργανωμένου οικισμού στα περίχωρα της Αθήνας.

Η πρωτοβουλία για τη δημιουργία της Καλλιθέας ελήφθη από την Ανώνυμο Οικοδομική Εταιρεία και οδήγησε στην επίσημη ίδρυση του προαστίου τον Ιανουάριο του 1885. Αρχικά αποτέλεσε τόπο εξοχικής κατοικίας ευκατάστατων

Αθηναίων, που με την πάροδο των χρόνων αποφάσισαν να εγκατασταθούν μόνιμα. Ταυτόχρονα, άτομα και από τα μεσαία στρώματα μετοίκησαν στην Καλλιθέα συμβάλλοντας στην αισθητή αύξηση του πληθυσμού και στην εδαφική της επέκταση. Σ' αυτό συνετέλεσε και η εκβιομηχάνιση της περιοχής μετά τη μεταφορά ελαφρών βιομηχανικών μονάδων από την Αθήνα και τον Πειραιά στον άξονα Νέο Φάληρο - Μοσχάτο - Καλλιθέα κατά την περίοδο 1890-1914.

Η άφιξη πολυάριθμων ομάδων προσφύγων από τον Πόντο, τη Μικρά Ασία, την Κωνσταντινούπολη και την Ανατολική Θράκη από τα τέλη της δεκαετίας του 1910 μέχρι και τη δεκαετία του 1930 προκάλεσε κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού της Καλλιθέας. Έτσι ενώ το 1907 ο πληθυσμός της Καλλιθέας ανερχόταν στους 1.300 κατοίκους, κατά το 1925 είχε εκτιναχθεί στις 25.000.

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην απόσπαση της Καλλιθέας από τον Δήμο Αθηναίων και τη συνακόλουθη ίδρυση της ομώνυμης κοινότητας το 1925. Οι πρώτες δημοτικές εκλογές πραγματοποιήθηκαν τον Ιούνιο του 1925· πρώτος κοινοτάρχης Καλλιθέας αναδείχθηκε ο Νικόλαος Χατζόπουλος (1926-1928).

2.3 Η περιοχή της Καλλιθέας κατά τον 19^ο αιώνα

Κατά το πρώτο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα η περιοχή της Καλλιθέας ήταν καλυμμένη με αγρούς και περιβόλια, όπου αγρότες, κυρίως από την Πλάκα και το Μπραχάμι (σημερινός Δήμος Αγίου Δημητρίου), καλλιεργούσαν κριθάρι, λαχανοκηπευτικά, αμπέλια, ελιές και συκιές. Ο ποταμός Ιλισσός, ο οποίος έρρεε στα βορειοανατολικά και τα δυτικά της πεδινής έκτασης που καταλαμβάνει ο σύγχρονος δήμος, την καθιστούσε εξαιρετικά εύφορη.

Η περιοχή ήταν έρημη, καθώς τα τελευταία σπίτια της Αθήνας σταματούσαν λίγο μετά το Θησείο. Πιθανότατα, υπήρχε και κάποιος μικρός οικισμός, που θα πρέπει να τοποθετηθεί στην περιφέρεια της Αγίας Ελεούσας. Ο μικρός αυτός ναός είχε θεμελιωθεί επί Τουρκοκρατίας και λειτουργούσε χωρίς διακοπή από τότε. Η ύπαρξη υποτυπώδους οικισμού πιστοποιείται και από δωρητήριο συμβόλαιο που έκαναν το 1843 οι καλλιεργητές στην περιοχή της Αγίας Ελεούσας, με το οποίο παραχωρούσαν έκταση γης για την ανέγερση του ναού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος.

Στα δυτικά οι αγροί και τα περιβόλια έφταναν μέχρι τη θάλασσα. Πρόκειται για την περιοχή των Τζιτζιφιών, που ήταν σχετικά ελώδης και με πλούσια πανίδα, ιδίως στην περιοχή του Φαληρικού Δέλτα. Η πεδινή έκταση που περιγράφηκε παραπάνω, κοβόταν στα βορειοδυτικά από τις ράγες του σιδηροδρόμου που συνέδεε την Αθήνα, συγκεκριμένα το Θησείο, με το λιμάνι του Πειραιά. Αν και η σιδηροδρομική γραμμή Πειραιάς - Θησείο εγκαινιάστηκε το 1869, ο σταθμός Καλλιθέας κατασκευάστηκε πολύ αργότερα, το 1928.

Νοτίως του λόφου του Φιλοπάππου, πολύ κοντά στον Ιλισσό και τα βορειοδυτικά όρια της σύγχρονης Καλλιθέας, βρίσκονταν τα δημοτικά σφαγεία που είχαν χτιστεί το 1856 από τον Δήμο Αθηναίων. Η λειτουργία τους σταμάτησε το 1906, ενώ κατά τη δεκαετία του 1920 μεταφέρθηκαν επισήμως βορειότερα, στην περιοχή του σημερινού Δήμου Ταύρου (Νέα Σφαγεία).

Στα ανατολικά του δημοτικού σφαγείου υψωνόταν ένα μεγάλο έξαρμα από κόκκινο βράχο, γνωστό ως λόφος Σικελίας. Η συστηματική του λατόμευση ξεκίνησε γύρω στο 1840 και συνεχίστηκε έως τη δεκαετία του 1950. Μάλιστα, στην περιοχή, που ήταν γνωστή στους περισσότερους ως Νταμάρι, υπήρχαν και ασβεστοκάμινοι.

Η αδιάκοπη λατόμευση του βράχου είχε αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση του όγκου του. Έτσι ο λόφος Σικελίας απέκτησε την επωνυμία Τρύπιο Λιθάρι, που απαντά σε συμβολαιογραφικά έγγραφα ήδη από το 1878.

Η μικρή απόσταση που χώριζε την περιοχή από την Αθήνα και το λιμάνι του Πειραιά, η παραθαλάσσια θέση, καθώς και το εξαιρετικά υγιεινό κλίμα της ήταν οι παράγοντες που προσείλκυσαν το ενδιαφέρον των μελών της Ανωγύμου Οικοδομικής Εταιρείας που αναζητούσαν χώρο για την ανοικοδόμηση ενός προαστίου που θα ανακούφιζε τα ολοένα διογκούμενα αστικά κέντρα της Αθήνας και του Πειραιά.

2 . 4 Η Καλλιθέα μεταπολεμικά

Η ανάπτυξη αυτή σταμάτησε την περίοδο της Κατοχής, όταν οι περισσότερες επιχειρήσεις έκλεισαν και πολλοί Καλλιθεάτες έχασαν τη ζωή τους από την πείνα, ενώ άλλοι εκτελέστηκαν ή φυλακίστηκαν από τους κατακτητές. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η Καλλιθέα δέχθηκε συνεχείς μετοικήσεις κυρίως από αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, στο πλαίσιο του τεράστιου εσωτερικού μεταναστευτικού ρεύματος που έλαβε χώρα την εποχή αυτή. Συγχρόνως, δέχθηκε και πάλι πρόσφυγες στις δεκαετίες του '50 και '60, αν και σε πολύ μικρότερο αριθμό από το παρελθόν.

Επρόκειτο, αφενός, για Ποντίους από τη Σοβιετική Ένωση, που μπόρεσαν να μεταναστεύσουν, επιμεληθέντες από την ηπιότερη πολιτική του Χρυσόσφ, και, αφετέρου, για Κωνσταντινουπολίτες, που ήρθαν στην Ελλάδα λόγω των «Σεπτεμβριανών» του 1955 και των απελάσεων του 1964. Ο πληθυσμός του δήμου αυξανόταν ραγδαία· έτσι, ενώ λίγο πριν από την έναρξη του πολέμου, το

1940 αριθμούσε 36.557 κατοίκους, το 1951 είχε 46.986 κατοίκους, το 1961 54.720, το 1971 82.438 και το 1981 117.319 κατοίκους.

Συγχρόνως, η Καλλιθέα εξελίχθηκε σε βιομηχανικό-βιοτεχνικό και εμπορικό κέντρο. Πολλές σημαντικές βιομηχανικές μονάδες - τόσο προπολεμικές που επαναλειτούργησαν όσο και νέες - εγκαταστάθηκαν εκεί κατά την μεταπολεμική εκβιομηχάνιση της χώρας, όπως η Ελληνική Βιομηχανία Πλαστικών και Ελαστικού «Αριστόβουλος Γ. Πετρετάκης» (εξέλιξη της «ΒΟΥΛΚΑΝΙΑ»), η «Πειραιϊκή-Πατραϊκή», η βιομηχανία ηλεκτρικών συσκευών «ΙΖΟΛΑ», η «ΕΛΒΙΕ-ΛΑ», η επιπλοποιία «Σαρίδης», η αρωματοποιία του Ιω. Μενούνου, η «ΒΙΚΑ», η «ΒΙΟΧΡΩΜ», η υφαντουργία «Φοίβος», η φαρμακοβιομηχανία «ΚΑΛΜΟΛ», το εργοστάσιο πλαστικών του Αμπατζή, η «ΕΛΒΙΤΑ», το λιθογραφείο «Φοίνιξ» του Καρύδη, η «Ανάψυξις», κ.ά.

Εκ παραλλήλου λειτουργούσαν και εκατοντάδες βιοτεχνίες διάφορων ειδών [μηχανουργεία, ποτοποιεία-οξοποιεία, ζαχαροπλαστεία, σαπωνοποιεία, υποδηματοποιεία, ραφεία, ξυλουργεία, επιπλοποιεία, τυπογραφεία, χρυσοχοεία, βιοτεχνίες πλαστικών ειδών, ειδών ιματισμού, παιχνιδιών, επεξεργασίας χάρτου, μαρμάρου, φωτιστικών, μετάλλων, μπαταριών (η βιοτεχνία «Πήγασος»), κ.ά]. Στα εργοστάσια και στις βιοτεχνίες απασχολούνταν και πολλοί κάτοικοι της Καλλιθέας, η οποία κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια υπήρξε τόπος συγκέντρωσης εργατικού πληθυσμού.

Δημιουργήθηκαν, επίσης, πολλά εμπορικά καταστήματα και επιχειρήσεις. Πηγή της εμπορικής ανάπτυξης υπήρξε η υπαίθρια αγορά της οδού Φιλάρετου που είχε δημιουργηθεί επί Κατοχής, η οποία στεγάστηκε με έξοδα των εμπόρων σε ιδιόκτητο

κτίριο και αποτελεί τη Λαϊκή Αγορά της Καλλιθέας. Ακόμα και σήμερα, παρά την επελθούσα αποβιομηχάνιση της, η Καλλιθέα έχει έντονο εμπορικό και βιοτεχνικό χαρακτήρα.

Μεγάλη ανάπτυξη σημείωσε και ο κλάδος των οικοδομικών εργασιών, λόγω της εκτεταμένης ανοικοδόμησης που άρχισε από τη δεκαετία του 1960. Ιδρύθηκαν τότε πολλά τεχνικά γραφεία και πολλοί κάτοικοι απασχολούνταν στον τομέα αυτό. Εκτός αυτών, λειτούργησαν νέα δικηγορικά και συμβολαιογραφικά γραφεία, καθώς και αρκετές ιδιωτικές κλινικές, πολλοί δε γιατροί ασκούσαν το επάγγελμά τους στην Καλλιθέα. Εγκαταστάθηκαν, επίσης, πολλές δημόσιες υπηρεσίες και τράπεζες.

2.5 Η Καλλιθέα μετά τον Εμφύλιο

Η εικόνα που παρουσίαζε η πόλη μετά τον εμφύλιο ήταν μάλλον απελπιστική.

Ασφαλτοστρωμένοι ήταν μόνο οι δρόμοι στο κέντρο της Καλλιθέας. Οι προσφυγικές γειτονιές και οι απόκεντρες συνοικίες είχαν το «προνόμιο» της λάσπης και της σκόνης, χωρίς να διαθέτουν δυνατότητα φωτισμού και άρτιου συστήματος ύδρευσης και αποχέτευσης. Δεν υπήρχε ούτε μία παιδική χαρά, τη στιγμή που διάφορα δημοτικά οικόπεδα χαρίζονταν ή αφήνονταν να καταπατηθούν από «επιτήδειους».

Ολόκληρη η γεωγραφική επιφάνεια της πόλης κατά τις δύο μεταπολεμικές δεκαετίες καλύφθηκε σταδιακά από ένα δίκτυο πολυκατοικιών, μέσα στο οποίο

άρχισαν να δημιουργούνται ζώνες εμπορικής δραστηριότητας, όπως η λεωφόρος Θησέως, η οδός Δημήτρος, η Σιβιτανίδου, η Φιλάρετου και η Χαροκόπου. Η ίδρυση στο κέντρο της πόλης του συνεταιρισμού των ιδιοκτητών Κεντρικής Αγοράς σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες εμπορικές οδούς οδήγησε ουσιαστικά στη δημιουργία τριών οικιστικών περιοχών. Η πρώτη με άξονα την οδό Χαροκόπου, η δεύτερη στο κέντρο και η τρίτη στις Τζιτζιφιές. Οι τρεις αυτές ζώνες εμφάνισαν μια οικονομική και πολιτιστική αυτονομία από τα μέσα της δεκαετίας του 1950.

Από το 1950 μέχρι τη δεκαετία του 1970 ο πληθυσμός της Καλλιθέας διπλασιάστηκε: από 47.000 κατοίκους κατά την επίσημη απογραφή του 1951, άγγιξε τις 85.000 το 1971. Η μεγάλη αυτή αύξηση του πληθυσμού οφείλεται κυρίως στα διαδοχικά ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης, από όλες σχεδόν τις αγροτικές περιοχές της χώρας.

Έτσι, η Καλλιθέα συγκέντρωσε μεγάλο ποσοστό εργατικού δυναμικού, που απασχολήθηκε στις σημαντικές για την εποχή βιομηχανικές μονάδες, πολλές από τις οποίες λειτουργούσαν και πριν από τον πόλεμο, όπως η ΙΖΟΛΑ, το εργοστάσιο ελαστικών Ελβιέλα, η Πειραιϊκή Πατραϊκή, τα κεντρικά σφαγεία του Ταύρου, η Βουλκάνια, η ΒΙΚΑ, η Βιοχρώμ, η φαρμακοβιομηχανία Καλμόλ, τα πλαστικά του Αμπατζή, η Ελβίτα, η αρωματοποιία του Ιωάννου Μενούνου, η Βιομηχανία Επίπλων Σαρίδης, το Λιθογραφείο Φοίνιξ και πολλές άλλες μικρότερες.

Καθόσον το συγκοινωνιακό πρόβλημα της πόλης δεν είχε λυθεί οριστικά και στο δημαρχιακό κατάστημα συνεχώς έφταναν επιστολές διαμαρτυρίας, οργής και αγανάκτησης των Καλλιθεατών για το ίδιο θέμα, το δημοτικό συμβούλιο προέβη στη συγκρότηση Επιτροπής Αγώνα. Απέστειλε επιστολές σε όλα τα αρμόδια

υπουργεία, στην Εταιρεία των Τραμ και στον Σύλλογο Αυτοκινητιστών, προκειμένου να πάψει να είναι πλημμελής η συγκοινωνία της Καλλιθέας.

Τον Φεβρουάριο του 1952 εγκρίνεται δαπάνη για την κατασκευή προτομής του Καλλιθεάτη ποιητή Ιωάννη Γρυπάρη με αφορμή τη συμπλήρωση δέκα ετών από τον θάνατο του και χρηματική επιχορήγηση για την ανέγερση των ιερών ναών Ευαγγελιστρίας της Θεοτόκου και Αγίου Νικολάου. Στην ίδια συνεδρίαση αναγιγνώσκεται στο δημοτικό συμβούλιο έγγραφο της Νομαρχίας Αττικής, με το οποίο ζητείται να καταρτιστούν όροι για την επιβολή δικαιωμάτων χρήσεως χώρων του δημοτικού νεκροταφείου Καλλιθέας. Λίγο αργότερα, στον ίδιο χώρο εγκρίνεται η κατασκευή οστεοφυλακείου, προπυλαίων, και αναψυκτηρίου-περιπτέρου.¹⁹

Την άνοιξη αποφασίζεται η δημιουργία κέντρου παιδικής χαράς στην πλατεία Τζιτζιφιών «*προς ψυχαγωγίαν των παιδιών*». Τον Μάιο ο καλλιτέχνης Αχ. Απέργης υποβάλλει αίτηση στο δημοτικό συμβούλιο ζητώντας να κατασκευάσει χάλκινο ανδριάντα του Κ. Δαβάκη, ύψους 2,60 μ., σε μαρμάρινο βάθρο 1,60 μ., όμοιο ακριβώς με εκείνο που θα κατασκευάσει στην Καστοριά. Τους κάνει γνωστό ότι τα δύο έργα θα κατασκευαστούν στην Ιταλία, γι' αυτό θα πρέπει να αποφασίσουν την άμεση χρηματοδότηση του. Το δημοτικό συμβούλιο συμφωνεί να ανατεθεί το έργο στον καλλιτέχνη που είχε αναλάβει νωρίτερα την κατασκευή ανάλογου έργου από τον Δήμο Καστοριάς.

Στην ίδια συνεδρίαση το δημοτικό συμβούλιο συντάσσει ψήφισμα «*Υπέρ της Ενώσεως Κύπρου με την Ελλάδα*» για να το αποστείλει σε όλα τα δημοτικά συμβούλια των πόλεων της Μεγάλης Βρετανίας. Σύσσωμο το δημοτικό συμβούλιο εκφράζει την ευχή περί αυτοδιάθεσης της Κύπρου και ένωσης της με την Ελλάδα.

Θέλοντας να στηρίξει την καλλιτεχνική κίνηση της Καλλιθέας, το δημοτικό συμβούλιο συμμετέχει οικονομικά στην έκθεση ζωγραφικής που διοργανώνεται από τον Σύλλογο «Εθνική Ψυχή». Αποφασίζει να αγοράσει δύο έργα και στέλνει

επιστολές προς όλους τους βιομηχάνους και τους συλλόγους της Καλλιθέας, προτρέποντας τους να αγοράσουν τα έργα των Καλλιθεατών ζωγράφων.²²

Τον ίδιο μήνα ο δήμαρχος αντιμετωπίζει τον χαρακτηρισμό του «δικτατορίσκου» από τον τοπικό Τύπο. Ο Ν. Σκανδαλάκης εκνευρισμένος αποκαλύπτει ότι η εφημερίδα προέβη στον χαρακτηρισμό αυτό, επειδή δεν επελέγη από τον ίδιο για να δημοσιεύει ανακοινώσεις του δήμου. Το δημοτικό συμβούλιο από την πλευρά του στηρίζει τον δήμαρχο μεν, δεν συμφωνεί όμως να επιληφθεί του θέματος η ελληνική Δικαιοσύνη.

Το ίδιο καλοκαίρι εγκαταστάθηκαν στην Καλλιθέα πρόσφυγες από τη Ρουμανία, συγκροτώντας άλλον έναν οικισμό στην πόλη. Οι πρόσφυγες έμεναν σε σκηνές στα Παλαιά Σφαγεία, μέσα σε άθλιες συνθήκες. Το Υπουργείο Προνοίας και Αντιλήψεως χρηματοδοτεί τον δήμο προκειμένου να κατασκευάσει δρόμους και αποχετευτικά έργα γύρω από τον εν λόγω οικισμό.

Επιπλέον, εγκρίνονται πιστώσεις για την κατασκευή υπονόμων σε όλες τις κεντρικές οδούς, στο ρέμα της Κατσιποδούς (οδός Ιφιγένειας) και την ασφαλτοδρόμηση εξαρχής των οδών Μαντζαγριωτάκη και Λασκαρίδου. Παράλληλα, αποφασίζεται η αγορά ενός οικοπέδου 3.720 πήχεων για την ανέγερση του Εθνικού Ιδρύματος και η αναγκαστική απαλλοτρίωση γηπέδου για τη δημιουργία Δημοτικού Γυμναστηρίου στον λόφο Σικελίας 28,5 στρεμμάτων. Προγραμματίζεται και η διάνοιξη και ασφαλτοδρόμηση 75 οδών της πόλης.

Το φθινόπωρο του 1952, ο Δήμος Καλλιθέας εξασφαλίζει την έγκριση δανείου από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων 200.000.000 δρχ. και την υπόσχεση για οικονομική στήριξη ύψους 600.000.000 δρχ. από τον Σύλλογο Βιομηχάνων Καλλιθέας, προκειμένου να αρχίσουν οι εργασίες για την κάλυψη του ρέματος της Κατσιποδούς.

Έπειτα από μακροχρόνιες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις, το δημοτικό συμβούλιο αποφασίζει να τοποθετήσει το άγαλμα του Δαβάκη στην κεντρική πλατεία της Καλλιθέας. Τα αποκαλυπτήρια έλαβαν χώρα λίγους μήνες αργότερα, στις 24/5/1953. Το ίδιο διάστημα ψηφίστηκε πίστωση για τον ηλεκτροφωτισμό των νέων οδών και την κατασκευή της λεωφόρου Βενιζέλου μέχρι Συγγρού, ενώ το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου το δημοτικό συμβούλιο συζητεί την επανασύσταση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης με την επωνυμία «Γρυπάρειος». Η λειτουργία της Γρυπαρείου Βιβλιοθήκης, που στεγάστηκε στα δύο δωμάτια του πρώτου ορόφου της οικίας του Γρυπάρη, άρχισε τον Δεκέμβριο του 1953.

Στο τέλος του Δεκεμβρίου του 1953, ανάμεσα στα άλλα κονδύλια του Δήμου Καλλιθέας προς τους συλλόγους, τα αθλητικά σωματεία και τους άπορους και άνεργους Καλλιθεάτες, το δημοτικό συμβούλιο εγκρίνει την απόδοση μεγάλου ποσού στους Ρουμάνους πρόσφυγες, προκειμένου να εγκαταλείψουν τις σκηνές και να μπορέσουν να ενοικιάσουν κανονικές οικίες.

Το 1954 συνεχίστηκε η δανειοληπτική πολιτική του Δήμου Καλλιθέας προκειμένου να ολοκληρωθούν τα έργα που ξεκίνησαν αλλά και να υποστηριχθεί η κατασκευή νέων. Η πρωτοβουλία αυτή του δημάρχου βάλλεται έντονα από την αντιπολίτευση μέσα στο δημοτικό συμβούλιο προκαλώντας διαμάχες και δημόσιες λογοδοτήσεις του δημάρχου σχεδόν κάθε μήνα. Ο δήμαρχος υποστηρίζει ότι με δάνεια όλοι οι δήμοι κάνουν έργα στην Ελλάδα και επιβεβαιώνει την εμπιστοσύνη των συμβούλων του θέτοντας σε ψηφοφορία όλες τις προτάσεις για σύναψη δανείων. Να σημειωθεί ότι ο Ν. Σκανδαλάκης έχαιρε της εμπιστοσύνης των υπουργών της τότε κυβέρνησης και καθημερινά τους ενοχλούσε για να συμβάλουν στην ικανοποίηση των ψηφισμάτων του δήμου.

Σ' όλη τη διάρκεια του έτους το δημοτικό συμβούλιο αποφασίζει επεκτάσεις του δικτύου ύδρευσης, του ηλεκτροφωτισμού, της αποχέτευσης και της οδοποιίας.

Παράλληλα αρχίζει η υποβολή αιτήσεων εκατοντάδων πολιτών που ζητούν τη μεταδημότευση τους στην Καλλιθέα, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύσταση Συλλόγου Απόρων, οι οποίοι ζητούν άμεσα τη στήριξη του δήμου, περιγράφοντας σε επιστολές τους άσχημους όρους διαβίωσης που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Ανάμεσα στις σημαντικότερες αποφάσεις ήταν και αυτή της απαλλοτρίωσης γηπέδου 373 τ.μ. μεταξύ της λεωφόρου Βενιζέλου και των οδών Αγαμέμνονος, Σαπφούς και Λυσικράτους και της παραχώρηση μέρους αυτού στο Πυροσβεστικό Σώμα για την εγκατάσταση του Πυροσβεστικού Σταθμού Καλλιθέας.

2 . 6 Πληθυσμιακή σύνθεση της Καλλιθέας κατά τη δεκαετία του 1960-1970

Μετά την δεκαετία του 1960, η Καλλιθέα συνεχίζει να δέχεται εσωτερικά μεταναστευτικά ρεύματα. Αλλά, το κλείσιμο των μεγάλων βιομηχανικών μονάδων, όπως Πειραιϊκή Πατραϊκή, Ελβιέλα, ΙΖΟΛΑ και Γλάρος, καθώς και η μεταφορά του αμαξοστασίου στον σταθμό Αττικής έδωσαν προβάδισμα στον εμπορικό χαρακτήρα της οικονομικής ζωής της. Έτσι, εκατοντάδες εργατικές οικογένειες έχασαν τις δουλειές τους, με αποτέλεσμα το ποσοστό των ανειδίκευτων εργατών και των εργατοτεχνιτών του ιδιωτικού τομέα να μειωθεί κατά πολύ σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Η σύνθεση του πληθυσμού της πόλης πλέον θα αλλάξει.

Η πλειονότητα των κατοίκων κατά τη δεκαετία του 1970 ήταν υπάλληλοι του ευρύτερου δημόσιου τομέα, επαγγελματιοβιοτέχνες, ελεύθεροι επαγγελματίες και μικροεισοδηματίες. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι κατά την ίδια περίοδο πολλές προσφυγικές οικογένειες παίρνοντας τα δάνεια αυτοστέγασης εγκατέλειψαν

την Καλλιθέα και εγκαταστάθηκαν στη Νέα Σμύρνη, τον Ταύρο, τον Περισσό και αλλού.

2.7 Η Καλλιθέα κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα

Στα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα, η Καλλιθέα ήταν γεμάτη από εντυπωσιακές βίλες. Σταδιακά, όμως, άρχισαν να εμφανίζονται και μικρότερες, λιγότερο πολυτελείς οικίες, καθώς άτομα και από τα μεσαία στρώματα της αθηναϊκής κοινωνίας επέλεξαν το νεοσύστατο προάστιο ως τόπο κατοικίας τους. Οι νέοι κάτοικοι ήταν δικηγόροι, δάσκαλοι και καθηγητές, φαρμακοποιοί, ζωγράφοι, στρατιωτικοί, ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι, αρχιτέκτονες, κτηματίες, εμπορομεσίτες, εργολάβοι οικοδομών αλλά και παντοπώλες, αρτοποιοί και ανθρακέμποροι.

Εξάλλου, η Εταιρεία Ιπποσιδηροδρόμων και η διάδοχη Εταιρεία Ηλεκτρικών Τροχιοδρόμων με τις εγκαταστάσεις τους στην Καλλιθέα από το 1886 απασχολούσαν μεγάλο αριθμό υπαλλήλων, πλειονότητα των οποίων διέμενε εδώ. Στην περιοχή είχαν καταφθάσει και πολλοί αγρότες από την επαρχία. Η ταχεία συγκέντρωση αγροτών στην πρωτεύουσα ήταν ένα από τα πιο βασικά χαρακτηριστικά των τελών του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αιώνα, θεωρείται αποτέλεσμα της μεγάλης ύφεσης που παρουσίασε η ευρωπαϊκή αγροτική οικονομία κατά την περίοδο 1875-1895 και, ειδικότερα, της σταφιδικής κρίσης που έπληξε την Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα.

Οι αγρότες της Καλλιθέας εργάζονταν στους γύρω αγρούς και τα περιβόλια ή ασχολούνταν με την κτηνοτροφία, που σταδιακά αναπτύχθηκε, και πολλά βουστάσια εμφανίστηκαν στη γύρω περιοχή. Κάποιοι άλλοι δούλευαν στα δημοτικά σφαγεία της Αθήνας, στα λατομεία και τα ασβεστοκάμινια στον λόφο Σικελίας και στις ελάχιστες βιομηχανικές μονάδες που εγκαταστάθηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Καλλιθέας κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ού} αιώνα.

Έτσι, την περίοδο 1910-1920 συναντάμε τρία νηματοουργεία, το ατμοκίνητο βαφείο του Δ. Γουναρόπουλου, ένα σωληνουργείο, ένα εργοστάσιο ελαστικών και κάποια κλωστοϋφαντουργεία. Οι Καλλιθεάτες των φτωχότερων στρωμάτων έμεναν σε μικρές ισόγειες κατοικίες με αυλές.

Το 1909 συστάθηκε ανώνυμη μετοχική εταιρεία με την επωνυμία Εταιρεία Οικοδομικών Επιχειρήσεων με έδρα την Καλλιθέα. Η νέα Οικοδομική Εταιρεία κατασκεύασε πενήντα λιθόκτιστες διώροφες μονοκατοικίες στην περιοχή Χαροκόπου, δηλαδή λίγο βορειότερα του αρχικού πυρήνα, ο οποίος είχε αναπτυχθεί γύρω από τις κατοικίες του Φιλάρετου και του Λασκαρίδου. Αυτές οι εξαιρετικής αρχιτεκτονικής κατοικίες δεν είχαν διαστάσεις επαύλεων και πιθανότατα απευθύνονταν σε αγοραστές από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα.

Η Καρδαμίτση-Αδάμη τονίζει ότι ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός των οικιών αυτών είναι στενά συνδεδεμένος με την τεχνοτροπία του Ernest Ziller, ο οποίος την ίδια περίπου εποχή σχεδίασε τις μονοκατοικίες της συνοικίας Τσίλλερ στην Κηφισιά.

Σήμερα οι περισσότερες από αυτές τις κατοικίες έχουν κατεδαφιστεί. Μερικές από αυτές έχουν διασωθεί στην οδό Ρήγα Φεραίου.

Κατά την πρώτη και δεύτερη δεκαετία του 20^{ού} αιώνα η Καλλιθέα εξελίχθηκε σε ένα εξαιρετικά ευχάριστο και σχετικά αυτόνομο προάστιο, στο οποίο έφτανε κανείς χρησιμοποιώντας τον ατμοκίνητο τροχιόδρομο και αργότερα τα ηλεκτροκίνητα

τραμ, ενώ από το 1928 και εξής μπορούσε να το προσεγγίσει και με τον σιδηρόδρομο Αθηνών - Πειραιώς. Τόσο ο Κωλοσούρτης όσο και το ηλεκτροκίνητο τραμ έφτανε μέχρι τις παραθαλάσσιες Τζιτζιφιές πριν στρίψει βόρεια προς το Νέο Φάληρο ή νότια προς το Παλαιό Φάληρο.

Παρόλο που τα Φάληρα αποτελούσαν δύο από τους πλέον αγαπημένους εξοχικούς προορισμούς των Αθηναίων, ολοένα και περισσότεροι εκδρομείς άρχισαν να κατεβαίνουν στην πεντακάθαρη παραλία των Τζιτζιφιών, προκειμένου να κάνουν το μπάνιο τους.

Το περιβάλλον της Καλλιθέας ήταν ειδυλλιακό, η βλάστηση πλούσια και ο αέρας καθαρός. Στο τελευταίο συνέβαλε σημαντικά η απομάκρυνση των δύσοσμων δημοτικών σφαγείων που βρίσκονταν σε κάποια απόσταση, στα βόρεια του οικισμού.

Η πρώτη εκκλησία του νέου προαστίου, ο ναός της Μεταμορφώσεως Σωτήρος κοντά στην Αγία Ελεούσα, λειτούργησε κατά πάσα πιθανότητα για πρώτη φορά το 1899. Κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα άρχισαν να λειτουργούν και τα πρώτα δημοτικά σχολεία σε ενοικιασμένα οικήματα ενώ λίγο αργότερα ιδρύθηκε το πρώτο ιδιωτικό σχολείο της Καλλιθέας από τους αδελφούς Ιωάννη Ζερβό, Μαρία Ζερβού και Αλεξάνδρα Ζερβού-Λαζαροπούλου. Την ίδια εποχή εμφανίστηκαν τα πρώτα καταστήματα, κυρίως μανάβικα, φούρνοι, κρεοπωλεία, οινοπαντοπωλεία-μαγειρεία, καθώς και ένα φαρμακείο.

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Αστικοποίηση

Επακόλουθο, όμως, της ραγδαίας αστικοποίησης της περιοχής υπήρξε και, η σταδιακά απώλεια του αγροτικού της χαρακτήρα, που τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια εξακολουθούσε ακόμα να υφίσταται. Είναι γνωστή, μάλιστα, η ύπαρξη του Συνδέσμου που ήταν και παλιοί κάτοικοι της Καλλιθέας (ο Σύνδεσμος αυτός συγχωνεύθηκε αργότερα με αντίστοιχους συνεταιρισμούς της Αττικής και δημιουργήθηκε η γνωστή βιομηχανία γάλακτος «ΑΣΤΥ», (πρώτος πρόεδρος της οποίαν υπήρξε ο Καλλιθεάτης Γεώργιος Μπαρού).

Άλλο αποτέλεσμα της αστικοποίησης της Καλλιθέας ήταν και η σταδιακή αποχώρηση πολλών παλαιών ευπόρων κατοίκων της, με τη σύγχρονη εγκατάσταση ενός σημαντικού αριθμού ετεροδημοτών στην αναπτυσσόμενη πόλη (ένα φαινόμενο που σημειώθηκε και σε άλλους δήμους του Λεκανοπεδίου). Συγχρόνως, συνέβη και στην Καλλιθέα, όπως σ' όλη την Ελλάδα - μέχρι, τουλάχιστον, και τη δεκαετία του 1980, που αποτελεί το χρονικό όριο του παρόντος άρθρου - έντονη κοινωνική κινητικότητα, ως συνέπεια της γενικότερης βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου.

Οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στην τοπική κοινωνία. Στο βιβλίο Άστυ της Καλλιθέας (1972) σημειώνεται χαρακτηριστικά: «Οι κατά το 1923 εγκατασταθέντες Έλληνες Μικρασιάται, κατά την διάρκεια των δεκαετιών

ζήσαντες κοινήν ζωήν και κοινάς περιπετείας με τους παλαιότερους Καλλιθεάτας και με τους κατόπιν ελθόντας απετέλεσαν μετ' αυτών εν σύνολον με συνείδησιν τοπικήν, του "Παλαιού Καλλιθεάτου".

Κατά την σημερινών εποχήν όμως, των πολυκατοικιών και των διαμερισμάτων, των αυτοκινήτων και της τηλεοράσεως, ο άλλοτε συσχετισμός είναι δύσκολος ή και αδύνατος. Το αληθές είναι ότι ο νέος πληθυσμός έδωσε πλέον ένα είδος κοσμοπολίτικου χαρακτήρος εις την Καλλιθέαν. Αυτή είναι, εν γενικής γραμμάς, η σκιαγραφία της σημερινής Καλλιθέας. Εις την διαρκώς εξελισσομένην αυτήν μεγάλην εμπορικήν πόλη η ζωή προσαρμόζεται διαρκώς εις τον σύγχρονον έντονον μηχανικόν ρυθμόν της προόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4 . 1 Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Καλλιθέα

Η Καλλιθέα ήταν ένας από τους βασικούς τόπους συγκέντρωσης των προσφύγων αμέσως μετά την αποβίβαση τους στον Πειραιά. Στον χώρο του Σκοπευτηρίου, ήδη από το 1919, είχαν εγκατασταθεί γύρω στις 500 οικογένειες, κυρίως από την

Κερασούντα, την Τρίπολη και την Τραπεζούντα. Οι πρόσφυγες στεγάστηκαν δηλαδή σε έναν χώρο περιφραγμένο με πανύψηλους χωμάτινους τοίχους και εντελώς εγκαταλελειμμένο, ο οποίος περιγράφεται από τους σύγχρονους τότε κατοίκους ως απέραντος βαλτότοπος, καλυμμένος με αγριόχορτα και με παντός είδους ερπετά στον προαύλιο χώρο.

Η περίφραξη άρχιζε από το πίσω μέρος του κτηρίου έως την οδό Φαμέλη (σημερινή οδό Μεσολογγίου) και από την οδό Φιλάρετου έως την οδό Σκρα. Εκεί οι πρώτοι πρόσφυγες στεγάστηκαν πρόχειρα στήνοντας αυτοσχέδια παραπήγματα κατασκευασμένα είτε με καλάμια και λινάτσες ή σακιά είτε με πλίνθους από λάσπη και άχυρο, καθώς το ελληνικό κράτος δεν τους παρείχε τα απαραίτητα εφόδια ούτε μερίμνησε γι' αυτούς, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920.

Στην Καλλιθέα κατέφθασαν το φθινόπωρο του 1922 πάνω από 20.000 πρόσφυγες από τον Πόντο, την Καππαδοκία, την Κωνσταντινούπολη και τα παράλια της Μικράς Ασίας. Για την εγκατάστασή τους, εκτός από τον συνοικισμό του Σκοπευτηρίου, που προϋπήρχε, δημιουργήθηκαν οι προσφυγικοί συνοικισμοί των Παλαιών Σφαγείων (βόρεια της Χαροκοπείου Σχολής) και των Τζιτζιφιών. Τότε ο υπέρογκος αριθμός των προσφύγων ανάγκασε τις κυβερνήσεις να κινητοποιήσουν όλους τους ανθρωπιστικούς φορείς και όλα τα μέσα που διέθεταν, προκειμένου να αποκατασταθούν οι νεοφερμένοι.

Μέσα σε άθλιες συνθήκες οι πρόσφυγες ανέλαβαν μόνοι τους την αυτοστέγασή τους οικοδομώντας χωμάτινες καλύβες και πρόχειρα καταλύματα, προκειμένου να προφυλαχτούν από το κρύο του χειμώνα που πλησίαζε. Σύντομα, οι καλύβες μετατράπηκαν σε υποτυπώδεις κατοικίες, χτισμένες με πλίνθους από τους τοίχους του Σκοπευτηρίου. Έτσι, κατεδάφισαν τον ψηλό πλίνθινο εξωτερικό μαντρότοιχο και με τα υλικά του κατασκεύασαν μικρά πλινθόκτιστα σπίτια με στέγη από

πισσόχαρτο ή λαμαρίνα, χωρίς συγκεκριμένο σχέδιο, χωρίς μελέτη για αποχέτευση και χωρίς υδροδότηση.

Περίπου 960 οικογένειες ήταν στην κυριολεξία στοιβαγμένες έως τα τέλη του 1922 μέσα στον χώρο αυτό. Νερό προμηθεύονταν από την οδό Φιλάρету, όπου υπήρχαν τρία ιδιωτικά πηγάδια με ανεμόμυλους και από το μεγάλο πηγάδι του αγροκτήματος Διαβολάκου μεταξύ των οδών Αθηνάς και Ανδρομάχης. Σιπίζονταν το πρώτο διάστημα από τα πρόχειρα συστήματα που οργάνωσε το κράτος τις πρώτες τουλάχιστον εβδομάδες. Μετά το πρώτο διάστημα, όταν πια συνειδητοποίησαν ότι δεν υπήρχε περίπτωση άμεσης αποκατάστασης και επιστροφής στις εστίες τους, οι πρόσφυγες άρχισαν να ψάχνουν για εργασία. Πολλοί βρήκαν απασχόληση στις οικοδομές, άλλοι στους τροχιόδρομους (το αμαξοστάσιο βρισκόταν στην πλατεία της Καλλιθέας), ενώ αρκετοί ασχολήθηκαν με το εμπόριο. Άνδρες και γυναίκες του συνοικισμού εργάστηκαν επίσης στα εργοστάσια της Καλλιθέας και τα περιβόλια της Αγίας Ελεούσας.

Ο χώρος του Σκοπευτηρίου έμεινε γνωστός με την ονομασία Συνοικισμός Ποντίων Σκοπευτηρίου και συγκέντρωσε χιλιάδες πρόσφυγες μέχρι το 1925.

Μόνο κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1930 εκκενώθηκε ο χώρος του Σκοπευτηρίου για να λειτουργήσει το 4^ο Δημοτικό Σχολείο και το Γυμνάσιο Αρρένων και Θηλέων.

Το κράτος ανέλαβε να αποσυμφορήσει τον συνοικισμό του Σκοπευτηρίου, ιδρύοντας νέους συνοικισμούς σε γειτονικές περιοχές, παρέχοντας αρχικά και κάποια υποτυπώδη υλικά στους πρόσφυγες, προκειμένου να στήσουν νέα καταλύματα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ένα μέρος των προσφύγων εγκαταστάθηκε πίσω από τη Σχολή του Χαροκόπου, κάποιοι άλλοι, με τη στήριξη του τότε Υπουργείου Προνοίας, έστησαν τις ξύλινες παράγκες τους στις δύο όχθες του

Ιλισσού στα Παλαιά Σφαγεία, στην περιοχή του Νέου Πόντου (λεωφόρο Συγγρού - Φιλαρέτου-Δήμητρος), στην περιοχή Καψάνη (Δοϊράνης - Δαβάκη - Ηρακλέους - Μαντζαγριωτάκη), στην Αγία Ελεούσα, στην περιοχή μεταξύ των οδών Σοφοκλέους - Ηλέκτρας -Περικλέους - Κέκροπος και στο Σκοπευτήριο στις οδούς Αριστείδου - Αμαζόνων - Σκοπευτηρίου - Φιλάρτου.

Δεν ήταν λίγοι και οι πρόσφυγες που έφτασαν στην Καλλιθέα από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη. Στεγάστηκαν και αυτοί σε ξύλινα παραπήγματα μέσα στα βούρλα των Τζιτζιφιών, που υπάγονταν τότε στην Κοινότητα Νέου Φαλήρου.

Οι όροι διαβίωσης στις Τζιτζιφιές υπήρξαν πολύ χειρότεροι από εκείνους των άλλων συνοικισμών, έντονο ήταν το πρόβλημα της λειψυδρίας, της ανύπαρκτης αποχέτευσης των πολλαπλών ασθενειών, και των μεγάλων πλημμύρων.

Η περιοχή ήταν ακατάλληλη για εγκατάσταση, αφού βρισκόταν σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό της θάλασσας, με αποτέλεσμα να μετατρέπεται σε απροσπέλαστη λιμνοθάλασσα κάθε φορά που έβρεχε. Πολλοί παλιοί κάτοικοι της Καλλιθέας περιγράφουν εικόνες αθλιότητας κάθε φορά που πλημμύριζε ο συνοικισμός. Οι ίδιοι έτρεχαν να βοηθήσουν τους αναξιοπαθούντες, οι οποίοι πολλές φορές βρέθηκαν να επικοινωνούν μεταξύ τους με βάρκες.

Οι καταυλισμοί αυτοί που «φιλοξένησαν» τους πρόσφυγες μέχρι να χτιστούν τα προσφυγικά σπίτια ήταν, όπως ήδη σημειώθηκε, άθλιες παράγκες με πισσόχαρτα. Παντελής ήταν η έλλειψη κανόνων υγιεινής, καθώς δεν υπήρχε σύστημα αποχέτευσης, παρά μόνο ομαδικές τουαλέτες που εξυπηρετούσαν κατά δεκάδες τους πρόσφυγες. Όσον αφορά στην υδροδότηση τους, ακόμα και μετά την

ανάληψη της ευθύνης από την εταιρεία Ούλεν το 1931, τοποθετήθηκαν μόνο κοινοί κρουνοί στα όρια κάθε συνοικισμού, από τους οποίους προμηθεύονταν καθημερινά με στάμνες και κουβάδες το λιγοστό νερό που τους αναλογούσε. Το ρεύμα δεν είχε φτάσει ακόμα στα προσφυγόσπιτα, καθώς είχε δημιουργηθεί η εντύπωση ότι θα αποκαθίσταντο σύντομα σε οικίες και θα εγκατέλειπαν τις καλύβες των συνοικισμών. Κάθε οικογένεια διέθετε απαραίτητα και μια λάμπα πετρελαίου.

Όσο για τη θέρμανση τους, τους δύσκολους χειμώνες οι πρόσφυγες χρησιμοποιούσαν μόνο μαγκάλια που λειτουργούσαν με πυρήνα. Το λουτρό των μελών κάθε οικογένειας γινόταν σε ξύλινες ή μεταλλικές σκάφες, όποτε η ποσότητα του νερού τους το επέτρεπε. Έπειτα από περίπου μία δεκαετία και με πρωτοβουλία των πρώτων κοινοταρχών (Νικολάου Χατζόπουλου και Δημητρίου Αναγνώστου), χτίστηκαν δημοτικά λουτρά στη γωνία Δήμητρος και Ανδρομάχης και οι άνδρες πρόσφυγες, τουλάχιστον, «απέκτησαν την πολυτέλεια» για ένα καθημερινό λουτρό μετά τη σκληρή δουλειά.

Κάτω από αυτές τις δύσκολες συνθήκες κατάφεραν οι πρόσφυγες της Καλλιθέας να επιβιώσουν. Από το 1928, όταν ανέλαβε εκ νέου ο Ελευθέριος Βενιζέλος την πρωθυπουργία, άρχισε πιο συστηματική προσπάθεια από τους κρατικούς φορείς, προκειμένου να αποκατασταθούν οι πρόσφυγες σε οργανωμένους αγροτικούς ή αστικούς συνοικισμούς. Τότε, και μέχρι το 1934 περίπου, άρχισε σταδιακά και με αργούς ρυθμούς η οριστική στέγαση των προσφύγων της Καλλιθέας και η αποσυμφόρηση του Σκοπευτηρίου.

Κατά την περίοδο αυτή ανεγέρθηκαν τα πρώτα σπίτια στη δεξιά πλευρά της τότε οδού Δήμητρος (σημερινής Δαβάκη). Από την οδό Μυκηνών - Ηρακλέους - Φιλάρτου - Δαβάκη μέχρι τη λεωφόρο Συγγρού δημιουργήθηκε ο συνοικισμός Νέα Ζωή. Εκεί αποκαταστάθηκαν το 1930 σε μονώροφες και διώροφες κατοικίες

περίπου 200 οικογένειες. Οι δικαιούχοι ανέλαβαν την υποχρέωση να εξοφλήσουν τις κατοικίες τους μέσα σε ορισμένο από το κράτος χρονικό διάστημα και μετά την αποπληρωμή θα τους επιδίδονταν οι τίτλοι κατοχής της περιουσίας τους.

Σχεδόν ταυτόχρονα, απαλλοτριώθηκε ο χώρος γύρω από την περιοχή Καψάνη (όπου βρισκόταν το εργοστάσιο της Πειραιϊκής Πατραϊκής) μεταξύ των οδών Μαντζαριωτάκη, Δοϊράνης και Ηρακλέους, στην οποία δημιουργήθηκε ο οικισμός Νέος Πόντος. Εκεί, με πρωτοβουλία του Υπουργείου Πρόνοιας και Κρατικής Αντιλήψεως, χτίστηκαν 150 περίπου διώροφες κατοικίες. Λίγο αργότερα, επί πρωθυπουργίας Παναγή Τσαλδάρη, ανεγέρθηκαν οι οικισμοί Κοσμετάτου - επί της λεωφόρου Συγγρού - και Αγίας Ελεούσης. Παρά τη συγκέντρωση των προσφύγων σε νέους οικισμούς, ο χώρος του Σκοπευτηρίου εξακολούθησε να αποτελεί τον πυρήνα του προσφυγικού στοιχείου στην Καλλιθέα, καθώς εγκαθίσταντο στην περιοχή νέοι πρόσφυγες, οι οποίοι έφταναν από την επαρχία αναζητώντας καλύτερη τύχη.

Αξιομνημόνευτη είναι η συνδρομή του σωματείου «Πρόοδος» (ιδρύθηκε το 1925), που μαζί με την Κοινότητα Καλλιθέας συνέδραμαν το ποντιακό στοιχείο τα πρώτα εκείνα δύσκολα χρόνια. Κάθε χρόνο το σωματείο μοίραζε πισσόχαρτο για την επισκευή της στέγης και διενεργούσε εκδρομές σε κατασκηνώσεις της Πεντέλης για τα παιδιά των προσφύγων. Το 1931, έπειτα από μεγάλες προσπάθειες των προσφύγων, χτίστηκε σε μία νύχτα ο Άγιος Νικόλαος, σε ανάμνηση της ομώνυμης εκκλησίας της Κερασούντας του Πόντου, ένα ξύλινο παράπηγμα ουσιαστικά, δίπλα ακριβώς στο Σκοπευτήριο, προκειμένου να ικανοποιήσει τις θρησκευτικές ανάγκες των προσφύγων.

4.2 Εσωτερική μετανάστευση

Συγχρόνως, εσωτερικοί μετανάστες, που συνέρεαν στην πρωτεύουσα από διάφορα μέρη της Ελλάδας εγκαταστάθηκαν στην Καλλιθέα. Οι περισσότεροι προέρχονταν, κυρίως, από την Πελοπόννησο -ιδιαίτερα από τη Λακωνία-και την Κρήτη. Έτσι, ο πληθυσμός του άλλοτε μικρού προαστίου σημείωσε κατακόρυφη αύξηση, όπως φαίνεται από την απογραφή του 1928, όπου καταγράφονται 29.659 κάτοικοι, από τους οποίους οι 15.516, δηλαδή το 52,32% του πληθυσμού, είναι πρόσφυγες. Η Καλλιθέα είχε ήδη, μάλιστα, αποσπαστεί από τον Δήμο Αθηναίων το 1925 και είχε αποτελέσει Κοινότητα, - στην οποία έναν χρόνο αργότερα προστέθηκε και ο οικισμοί των Τζιτζιφιών - στη συνέχεια, το 1933, μετατράπηκε σε Δήμο. Συνέπεια αυτών των πληθυσμιακών μετακινήσεων υπήρξε η εκ βάθρων αλλαγή του κοινωνικού ιστού της Καλλιθέας κατά τον Μεσοπόλεμο. Η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων της εργαζόταν σε βιομηχανίες και βιοτεχνίες - είχαν ιδρυθεί πολλές στην περιοχή, στο πλαίσιο της εκβιομηχάνισης που έλαβε χώρα την περίοδο αυτή - στα λατομεία, στα ασβεστοκάμινο, καθώς και στα χωράφια, στα περιβόλια και στα βουστάσια. Ένα σημαντικό τμήμα του εργατικού δυναμικού συγκροτούσαν, εξάλλου, οι γυναίκες, ιδιαίτερα μεταξύ των προσφύγων, όπου υπήρχαν πολλές γυναίκες «αρχηγοί» νοικοκυριών ή χωρίς οικογένεια. Ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού ήταν, επίσης, έμποροι, τεχνίτες, βιοτέχνες ή ασχολούνταν με την παροχή υπηρεσιών. Υπήρχαν, συγχρόνου, υπάλληλοι (ιδίως τροχιοδρομικοί), επιστήμονες (πολλοί γιατροί, αρκετοί φαρμακοποιοί και δικηγόροι, καθώς και

συμβολαιογράφοι, γεωπόνοι κ.ά.), διανοούμενοι, καλλιτέχνες, επιχειρηματίες, βιομήχανοι, κτηματίες, κτηματομεσίτες και εργολάβοι οικοδομών.

4.3 Απαρχή οικονομικής ανάπτυξης

Σε γενικές γραμμές, η Καλλιθέα της δεκαετίας του '30 ήταν μια μικρή πόλη που έσφυζε από ζωή, με εμπορικά καταστήματα, δημόσιες υπηρεσίες, τράπεζες, εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων, εκκλησίες, φιλανθρωπικά ιδρύματα, πλήθος συλλόγων και σωματείων, αθλητική κίνηση, πλούσια πνευματική ζωή, τέσσερα κινηματογράφους, πολλά καφενεία, εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία και αρκετά κέντρα διασκέδασης.

Υπήρχαν, επίσης, όπως αναφέρθηκε, και πολλές βιομηχανίες και βιοτεχνίες, που παρήγαγαν ένα ευρύ φάσμα προϊόντων. Οι πιο σημαντικές ήταν οι: «ΕΛΒΙΤΑ» Α.Ε., (είδη γραφείου), «ΒΟΥΛΚΑΝΙΑ» Α.Ε., του Γ. Πετζετάκι και «ΕΛΒΙΕΛΑ» των Μαυροφίδη-Αγνιάδη (ελαστικά), «Σαρίδης», Α.Ε., (έπιπλα -ξυλεία), «ΒΙΚΑ» Α.Ε., (καλτσοποιείο), «ΕΛΜΕΤ» (μεταλλοβιομηχανία), «Ελληνική Βιομηχανία Πλαστικών & Προσωπίδων» Α.Ε., (πλαστικά είδη), «ΕΚΑΠ» Α.Ε., (αντιασφυ-ξιογόνες προσωπίδες), «Ανώνυμη Βιομηχανική Εταιρεία Ρητίνης» (ρητινικά προϊόντα), «ΙΖΟΛΑ» Α.Ε., του Π. Δράκου (σωληνουργείο), «Γλάρος» Α.Ε., (πλεκτήριο), «Ε. Παπαδόπουλος» Α.Ε., και Τζακ Λεβής (κλωστήρια), «Αθηναϊκή Εριουργία» Α.Ε., «ΑΚΕΣ» (Ανώνυμη Κλωστοϋφαντουργική Εταιρία Σύρου) και «Πειραϊκή - Πατραϊκή» Α.Ε., (κλωστοϋφαντουργεία), «Αφοί Μενούνου» Α.Ε., (χημικά προϊόντα), «ΒΙΟΧΡΩΜ» Α.Ε., (χρώματα ανιλίνης), «Αφοί Παπαϊωάννου» Α.Ε. (ψυγεία), «Ανατολή» Α.Ε., και «ΕΛ-ΒΙΚΥ» Α.Ε., (χαρτικά - κύπελλα), «Κ. Π. Καρύδης» Α.Ε., (λιθογραφείο), «ΕΒ-ΖΥ» Α.Ε., (ζυμοτεχνικά προϊόντα), «Κτήμα Τράχωνες» Α.Ε., (παγωτά), «Αστήρ» του Α. Κωνσταντινίδη και «Ιρίς» Α.Ε., (σοκολατοποιεία),

«Ανάψυξις» και «Ερως» (αεριούχα ποτά), «Χρ. Λίζας» (ποτοποιείο), Ι. Σταφυλάκης (πλακοποιία) κ.ά.

- [ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5](#)

ΟΙ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΑ

Οι πρώτες προτάσεις για τη σύνδεση των Αθηνών με το λιμάνι του Πειραιά μέσω σιδηροδρόμου έγιναν το 1835 και το 1843 από τον Φρειδερίκο Φεράλδη και τον Αλέξανδρο Ραγκαβή αντίστοιχα. Και οι δύο δεν βρήκαν ανταπόκριση. Το 1855 ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ως υπουργός Εσωτερικών, εισηγήθηκε την κατασκευή *«δρόμου σιδήρου δια να συντομευθή η απόστασις μεταξύ Αθηνών και Πειραιώς και διά να καταστούν αι Αθήναι λιμήν θαλάσσιος»*.

Παρά τις εισηγήσεις καθώς και την έγκριση τους από τη Γερουσία, η κατασκευή του έργου ξεκίνησε μόλις το 1867. Το ανέλαβε ο Άγγλος επιχειρηματίας Edward Pickering, που κατά το 1868 μεταβίβασε τις υποχρεώσεις του στην Ανώνυμο Εταιρεία του *«απ' Αθηνών εις Πειραιά Σιδηροδρόμου»* (Σ.Α.Π.).

Ο πρώτος σταθμός που κατασκευάστηκε ήταν αυτός του Θησείου. Τα επίσημα εγκαίνια του έργου, καθώς και το πρώτο δρομολόγιο, πραγματοποιήθηκαν στις 27 Φεβρουαρίου 1869 μέσα σε ιδιαίτερα εορταστική ατμόσφαιρα. Επιβάτες στο πρώτο δρομολόγιο ήταν η τότε βασίλισσα Όλγα, ο τότε πρωθυπουργός Θ. Ζαΐμης, καθώς και υπουργοί, αξιωματούχοι του στρατού και διπλωμάτες. Ο συρμός αποτελούνταν από μία ατμομηχανή και έξι βαγόνια και κάλυψε τη διαδρομή Θησείο - Πειραιάς, που αντιστοιχεί σε περίπου οκτώ χιλιόμετρα, σε δεκαεννέα λεπτά της ώρας.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα στρώθηκε και δεύτερη γραμμή δίπλα στην προϋπάρχουσα και κατασκευάστηκε η υπόγεια σήραγγα μεταξύ Θησείου και

Ομόνοιας. Ο πρώτος σταθμός της Ομόνοιας εγκαινιάστηκε τον Μάιο του 1895, ενώ το 1904 ο Σ.Α.Π. ηλεκτροκινήθηκε.

Κατά τη δεκαετία 1920 ο Σ.Α.Π. συνέπραξε με τον αγγλικό όμιλο POWER. Από τη σύμπραξη αυτή προέκυψαν οι Ελληνικοί Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι (Ε.Η.Σ.) που ανέλαβαν τις υποχρεώσεις του Σ.Α.Π., καθώς και την επέκταση της γραμμής Πειραιάς - Αθήνα μέχρι την Κηφισιά, βάσει της ήδη υπάρχουσας γραμμής του «θηρίου», δηλαδή της σιδηροδρομικής γραμμής που συνέδεε την πλατεία Αττικής με την Κηφισιά, με διακλάδωση από το Νέο Ηράκλειο έως το Λαύριο. Το έργο ολοκληρώθηκε το 1957, όταν εγκαινιάστηκε ο σταθμός της Κηφισιάς.

Οι Ε.Η.Σ. περιήλθαν στο ελληνικό Δημόσιο και μετονομάστηκαν σε Ελληνικούς Σιδηροδρόμους Αθηνών - Πειραιώς (Η.Σ.Α.Π.) την 1^η Ιανουαρίου 1976 .

- [ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6](#)

Η Ανώνυμος Οικοδομική Εταιρεία και η ίδρυση του οικισμού Καλλιθέας (1884)

Εντυπωσιακή πληθυσμιακή αύξηση που χαρακτηρίζει την ιστορία της πόλης των Αθηνών κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα παρατηρείται και στον Πειραιά. Εκεί, η συγκέντρωση πολλαπλών βιομηχανικών μονάδων κατά την περίοδο 1870-1880 είχε ως άμεση συνέπεια τη συσσώρευση πολυάνθρωπου εργατικού δυναμικού στην περιοχή του Πειραιά και των περιχώρων. Οι άθλιες συνθήκες, όμως, υπό τις οποίες ζούσαν οι εργάτες καθιστούσαν την ανέγερση εργατικών κατοικιών ιδιαίτερα επιτακτική.

Προκειμένου να εξυπηρετήσει αυτή την αναγκαιότητα, ομάδα κεφαλαιούχων συνέστησε την Ανώνυμο Οικοδομική Εταιρεία και αγόρασε μεγάλη έκταση 910 τσίλικων στρεμμάτων «εν τω λεκανοπέδιο μεταξύ του πρώτου οικίσκου του Σιδηροδρόμου Αθηνών-Πειραιώς και της Φαληρικής ακτής», δηλαδή μεταξύ της σημερινής συνοικίας Χαροκόπου και της Αγίας Ελεούσας. Στόχος τους ήταν η ίδρυση εργατικού συνοικισμού αντίστοιχου με τους εργατικούς συνοικισμούς της Γαλλίας.

Στην περιοχή της Καλλιθέας το πρόγραμμα της Ανωνύμου Οικοδομικής Εταιρείας περιλάμβανε την κατασκευή μικρών κατοικιών βάσει συγκεκριμένων αρχιτεκτονικών τύπων.

Το πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού εκπονήθηκε από Γάλλο μηχανικό και ήταν βασισμένο στο ιπποδάμειο σύστημα. Σύμφωνα με το σχέδιο, ο οικισμός θα είχε σχήμα αυστηρά ορθογώνιου παραλληλόγραμμου, οριζόμενου από τέσσερις δενδροφυτεμένες λεωφόρους. Οι δύο κεντρικοί άξονες θα τέμνονταν ακριβώς στο κέντρο του οικισμού, όπου θα υπήρχε ρομβόσχημη πλατεία. Στη νοτιοδυτική γωνία του οικισμού θα υπήρχε σχετικά εκτεταμένο πάρκο.

Ακόμα, προβλέπονταν πέντε πλατείες, θέατρο, σχολείο και εκκλησία. Το σχέδιο εγκρίθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 1884 από τον πολιτικό συνεργάτη του Κεχαγιά και τότε υπουργό Εσωτερικών, Κωνσταντίνο Λομβαρδό. Η πλήρης εφαρμογή αυτού του πολεοδομικού σχεδίου δεν κατέστη ποτέ δυνατή. Με την πάροδο των χρόνων υπέστη πολλαπλές τροποποιήσεις και αλλαγές. Από τις προβλεπόμενες πλατείες, κατασκευάστηκε μόνο αυτή που σήμερα ονομάζεται πλατεία Κύπρου, ενώ πολύ αργότερα η κεντρική, δηλαδή η σημερινή πλατεία Δαβάκη.

Ο νέος οικισμός «βαπτίστηκε» από τον Ευθύμιο Κεχαγιά *Καλλιθέα*, καθώς παρείχε γοητευτική θέα προς τη θάλασσα. Η εφημερίδα *Εστία* έγραψε σχετικά με το νέο προάστιο στο φύλλο της 3^{ης} Μαρτίου 1885:

Μετά την έγκριση της ίδρυσης του νέου οικισμού η Ανώνυμος Οικοδομική Εταιρεία ήρθε σε επαφή με την Ανώνυμο Εταιρεία του «απ' Αθηνών εις Πειραιά Σιδηροδρόμου» (Σ.Α.Π.), με σκοπό την κατασκευή σταθμού στην Καλλιθέα. Οι επιβάτες με προορισμό την Καλλιθέα θα πλήρωναν τη μισή τιμή του εισιτηρίου Αθηνών - Πειραιώς. Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων η Οικοδομική Εταιρεία ανέλαβε να κατασκευάσει μικρό σταθμό με αποβάθρες δεξιά και αριστερά, καθώς και μικρό αριθμό κατοικιών γύρω από το κτήριο του σταθμού. Τελικά, όμως, η συμφωνία δεν πραγματοποιήθηκε και η Καλλιθέα δεν απέκτησε *σιδης* >-δρομικό σταθμό πριν από το 1928.

Στο πλαίσιο της φροντίδας για τη δημιουργία ουσιαστικής υποδομής εντάσσεται και η συμφωνία της οικοδομικής εταιρείας με την Εταιρεία Ιπποσιδηροδρόμων Αθηνών και Περιχώρων, που ζήτησε να της παραχωρηθεί δωρεάν έκταση για την εγκατάσταση σταθμού, εργοστασίου και αποθηκών.

Οκτώ μήνες αργότερα, κατά το 1887, η αρχική συμφωνία επεκτάθηκε. Η Ανώνυμος Οικοδομική Εταιρεία εκχώρησε δωρεάν στην Εταιρεία Ιπποσιδηροδρόμων το «*υπόλοιπον απομένον γήπεδον εκ των δύο τετραγώνων του συνοικισμού εν οίς κείται η παραχωρηθείσα [...] έκτασις*» υπό τον όρο η τελευταία να χτίσει ξενοδοχείο, να κατασκευάσει υδραγωγείο και να παρέχει φθηνά εισιτήρια στους κατοίκους της Καλλιθέας. Έτσι η Εταιρεία Ιπποσιδηροδρόμων κατέληξε να διαθέτει μια έκταση περίπου δεκατεσσάρων στρεμμάτων στην καρδιά του νέου προαστίου.

Πρόκειται για την περιοχή που ήταν γνωστή ως Αμαξοστάσιο (σημερινή πλατεία Δαβάκη), αφού εκεί βρίσκονταν οι βασικές εγκαταστάσεις των Ιπποσιδηροδρόμων και αργότερα, το 1909, τμήμα του φιλοξένησε σταθμό ηλεκτρικής ενέργειας που τροφοδοτούσε με ρεύμα τις εναέριες γραμμές των τραμ (Ηλεκτρική Εταιρεία Αθηνών - Πειραιώς). Παρά τη συμφωνία, η Εταιρεία Ιπποσιδηροδρόμων δεν εκπλήρωσε όλες τις υποχρεώσεις της καθώς δεν έχτισε τον ξενώνα που είχε συμφωνηθεί.

Κοιτά τα τρία πρώτα χρόνια της λειτουργίας της, η Ανώνυμος Οικοδομική Εταιρεία κατόρθωσε να πουλήσει αρκετά οικόπεδα. Παρ' όλα αυτά κανένας από τους αγοραστές δεν προχωρούσε στην ανοικοδόμηση τους, καθώς ένα εγχείρημα σαν αυτό σε μία τόσο έρημη περιοχή έμοιαζε παρακινδυνευμένο. Ο δισταγμός αυτός υποχώρησε σταδιακά, καθώς κάποια εξέχοντα μέλη της αθηναϊκής κοινωνίας αποφάσισαν να χτίσουν εξοχικές κατοικίες στην περιοχή μετατρέποντας την Καλλιθέα τόπο παραθερισμού.

Η εικόνα της Καλλιθέας, όπως ήταν αναμενόμενο, είχε αλλάξει από τα τέλη της δεκαετίας του 1960.

Η πόλη αναδείχθηκε σε ένα πολύ μεγάλο εμπορικό κέντρο που κάλυπτε όχι μόνο τις δικές της ανάγκες αλλά και τις αντίστοιχες των γύρω συνοικισμών. Εξάλλου, η γεωγραφική της θέση, ως πέρασμα από την Αθήνα στον Πειραιά, ευνόησε την ανάπτυξη αυτή, όπως επίσης και η λειτουργία του Ιπποδρόμου με τους 5.000 εργαζομένους και τους χιλιάδες επισκέπτες του.

Κοντά στους Αγίους Αποστόλους βρίσκεται ο ναός της Παντάνασσας - Προφήτη Ηλία (Αγησιλάου και Πραξιτέλους). Χτίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1920 ως

ξύλινο παράπηγμα από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή. Σήμερα η ενορία Παντάνασσας Τζιτζιφιών έχει πάνω από 7.500 ενορίτες. Ανάλογη με αυτή της Παντάνασσας είναι και η ιστορία του ναού του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Σαπφούς και Ευαγγελιστριάς) στη συνοικία Χαροκόπου. Και αυτός ο ναός αρχικά δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα ξύλινο παράπηγμα οικοδομημένο το 1925, προκειμένου να καλύψει τις εκκλησιαστικές ανάγκες των Μικρασιατών προσφύγων που κατοικούσαν στον συνοικισμό των Παλαιών Σφαγείων. Η ανέγερση του σημερινού λιθόκτιστου ναού χρηματοδοτήθηκε από εισφορές των ενοριτών, που σήμερα ξεπερνούν τους 5.000 σε αριθμό.

Ο μεγαλοπρεπής καθεδρικός ναός των Αγίων Πάντων στη συνοικία Χαροκόπου (Ελ. Βενιζέλου και Αγίων Πάντων) βρίσκεται πολύ κοντά στη Χαροκόπειο Σχολή. Η ανέγερση του ολοκληρώθηκε το 1926. Πρόκειται για τρουλαίο σταυροειδή ναό με πλούσια τοιχογράφηση στο εσωτερικό. Η ομώνυμη ενορία αριθμεί πάνω από 20.000 ενορίτες.

Μαζί με τους Αγίους Πάντες, ο ναός του Αγίου Νικολάου (Ελ. Βενιζέλου και Φιλάρετου) κοντά στην πλατεία Δαβάκη είναι ο μεγαλύτερος στην Καλλιθέα. Αποτελεί την έδρα της δεύτερης μεγαλύτερης ενορίας της Καλλιθέας, καθώς περιλαμβάνει πάνω από 28.000 πολίτες. Όπως οι ναοί της Ευαγγελιστριάς και της Παντάνασσας, ο Άγιος Νικόλαος ήταν αρχικά ξύλινο παράπηγμα κατασκευασμένο από τους πρόσφυγες κατά τις παραμονές του Πάσχα του 1930.

Ο ενοριακός ναός των Αγίων Γεωργίου και Στεφάνου (Δημοσθένους 5 και Ευαγγελιστριάς) είναι χτισμένος στους νοτιοδυτικούς πρόποδες του λόφου Σικελίας. Ιδρύθηκε το 1934 ως ξύλινο παράπηγμα, ενώ έναν χρόνο αργότερα θεμελιώθηκε ο σημερινός λιθόκτιστος ναός σε σχέδια του Κ. Κυδωνιάτη. Η ανέγερση του ολοκληρώθηκε το 1948. Σήμερα, η ενορία αριθμεί γύρω στους 20.000 ενορίτες.

Ο μικρός και ιδιαίτερα κομψός ναός της Αγίας Βαρβάρας (πλατεία Κύπρου) ανήκει στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων. Την εκκλησία είχε χτίσει ο εισαγγελέας Γ. Αγγελέας μέσα στον περίβολο του σπιτιού του προς τιμήν της Αγίας Βαρβάρας, την εικόνα της οποίας είχε βρει στη γενέτειρα του. Κατά το 1925 ο Αγγελέας δώρησε τον ναό στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων.

Η καθολική εκκλησία του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Πλωτάρχου Ασλάνογλου 138) είναι ο ενοριακός ναός των καθολικών Καλλιθέας, Νέας Σμύρνης, Φαλήρου και Γλυφάδας. Ανεγέρθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1920, καθώς ο καθολικός πληθυσμός της περιοχής είχε αυξηθεί σημαντικά μετά την έλευση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία.

Τέλος, στους χριστιανικούς ναούς της Καλλιθέας εντάσσονται και ο ναός της Αγίας Παρασκευής στον περίβολο του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Ελ. Βενιζέλου 201) και των Αγίων Θεοδώρων στο κοιμητήριο Καλλιθέας, ενώ υπάρχει και η παλαιοημερολογίτικη εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (Πετμεζά 5).

Το Κέντρο Μελέτης Νεοελληνικής Λογοτεχνίας «Γιάννης Χατζίνης» (Μαντζαγριωτάκη 118) στεγάζεται στην οικία του Γιάννη Χατζίνη, η οποία μετά τον θάνατο του λογοτέχνη δωρήθηκε στον Δήμο Καλλιθέας από τους κληρονόμους του. Στον χώρο αυτό βρίσκεται επίσης η πολύτομη βιβλιοθήκη, καθώς και το εκτεταμένο αρχείο αλληλογραφίας του Χατζίνη. Επιπλέον, στο Κέντρο φιλοξενούνται οι πολιτιστικές εκδηλώσεις της Εταιρείας Γραμμάτων και Τεχνών «Νέος Πνευματικός Κύκλος» και του Φιλοσοφικού Σχολείου της Αθήνας.

Εκτός από τον Πολιτιστικό Οργανισμό, σημαντική συνεισφορά στην πολιτιστική ανάπτυξη της Καλλιθέας έχει και η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης (Δ.Ε.Π.Κ.Α.). Στο πλαίσιο της λειτουργεί σχολή χορού,

τμήματα θεάτρου και γυμναστικής. Επίσης, η Δ.Ε.Π.Κ.Α. είναι υπεύθυνη για τη συντήρηση και εκμετάλλευση του Δημοτικού Θεάτρου Καλλιθέας (Κρέμου και Φιλάρετου), όπου φιλοξενούνται παραστάσεις των δημοτικών θεατρικών τμημάτων, αλλά και διάφορες άλλες.

Σημαντική είναι η πολιτιστική και κοινωνική δράση των διαφόρων εθnikοτοπικών συλλόγων, που στοχεύουν στη διάσωση και προβολή των παραδόσεων της πατρίδας τους και στην ενίσχυση των πατριωτικών δεσμών μεταξύ των μελών τους. Οι στόχοι αυτοί επιτυγχάνονται μέσω ποικίλων διοργανώσεων και εκδηλώσεων. Τέτοιοι σύλλογοι είναι ο Σύλλογος Μανιατών Καλλιθέας, ο Σύνδεσμος Κρητών Καλλιθέας, η Παγκρήτιος Ένωση, ο Πολιτιστικός Σύλλογος Κρητών «Η Μεγαλόνησος», το Καλλιτεχνικό Σωματείο «Η Κρητική Μούσα», το Σωματείο «Κρητικά Δρώμενα», ο Σύνδεσμος Αρκάδων Καλλιθέας «Γεώργιος Κολοκοτρώνης», ο Σύλλογος Χρυσουπολιτών «Άγιος Δημήτριος», ο Σύλλογος Ρουμελιωτών Καλλιθέας, ο Σύλλογος Ηπειρωτών Καλλιθέας, ο Σύλλογος Καρδιτσιωτών «Νικόλαος Πλαστήρας», ο Πολιτιστικός Σύλλογος Κεφαλλονιτών και Ιθακήσιων, ο Σύλλογος Ιωακειμιάδων, ο Σύνδεσμος Μαρπητσαίων και Αρχιλοχιτών Πάρου, η Αδελφότητα Λουτσωτών Πρέβεζας «Η Ελπίδα», ο Σύνδεσμος Κετρικιαδών Κωνσταντινουπόλεως, η Διεθνής Ένωση Γυναικών Λακωνίας «Λάκαινες», ο Σύλλογος Αιγυπτιωτών Ελλήνων και άλλοι.

Ο μεγάλος αριθμός ποντιακών συλλόγων που υπάρχουν στην Καλλιθέα είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός. Ο πιο σημαντικός από αυτούς είναι ο Σύλλογος Ποντίων «Αργοναύται-Κομνηνοί», που αναπτύσσει πολύπλευρη πολιτιστική και φιλανθρωπική δραστηριότητα από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 μέχρι τις ημέρες μας. Υπάρχουν ακόμα η Αδελφότητα Ποντίων «Παναγία Σουμελά», η Αδελφότης

Τριπολιτών Πόντου «Αρχιστράτηγος Μιχαήλ», ο Παμποντιακός Σύλλογος «Η Αργώ», ο Σύλλογος Ποντιακού Ελληνισμού «Ο Μιθριδάτης», το Σωματείο Ποντίων «Η Πρόοδος», η Πανελλήνια Ένωση Νεοελθόντων από το 1957 Ελλήνων Ποντίων προσφύγων εκ Ρωσίας και ο Καλλιτεχνικός Οργανισμός Ποντίων Αθηνών. Εξίσου ιστορικός και σημαντικός είναι ο Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών. Ιδρυθείς το 1928, αναπτύσσει δράση ανάλογη με αυτή των Αργοναυτών.

Εκτός από τους εθνικοτοπικούς συλλόγους, στην Καλλιθέα υπάρχουν πολυάριθμοι σύλλογοι, λέσχες με πολιτιστικό και καλλιτεχνικό χαρακτήρα. Ο πιο γνωστός από αυτούς είναι η λογοτεχνική εταιρεία «Νέος Πνευματικός Κύκλος», που οργανώνει εκδηλώσεις και πραγματοποιεί εκδόσεις με στόχο την προώθηση των γραμμάτων και των τεχνών. Επιπλέον, ο Νέος Πνευματικός Κύκλος ενδιαφέρεται να διατηρήσει το πνευματικό και καλλιτεχνικό κλίμα που χαρακτήριζε την Καλλιθέα κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα.

Ένας ακόμη σημαντικός σύλλογος με επιμορφωτικό, πολιτιστικό, εξωραϊστικό και φιλανθρωπικό χαρακτήρα είναι η *Εστία Καλλιθέας*. Από το 1979, έτος ίδρυσης του, ο σύλλογος έχει πραγματοποιήσει πολυάριθμες διαλέξεις, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, εκδρομές κ.ά. Άλλοι πολιτιστικοί σύλλογοι είναι ο Πολιτιστικός και Δημιουργικός Σύλλογος Καλλιθέας, ο Ροταριανός Όμιλος Καλλιθέας, ο Πολιτιστικός Σύλλογος Καλλιθέας «Αρίων», η Λέσχη Κοινωνικού και Πολιτιστικού Προσανατολισμού, ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Ο Καβάφης», ο Σύλλογος Φίλων Αγάπης «Ζωοδόχος Πηγή», το Σωματείο «Η Αγάπη υπάρχει», ο Σύλλογος Ιλισσός, ο Σύνδεσμος Φυσιολατρών «Ο Ζέφυρος» και το Σωματείο Διάσωσης και Διάδοσης Πολιτιστικής Κληρονομιάς «Οι Μωμόγεροι». Τέλος, η Αδελφότητα Κυριών Καλλιθέας «Δάμαρις» συνεχίζει το σημαντικό πολιτιστικό και φιλανθρωπικό έργο της .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7.1 Προτάσεις βελτίωσης ποιότητας ζωής στην Καλλιθέα

. Για να αναπνεύσει, συνεπώς η περιοχή θα πρέπει:

1. Να προταθούν έργα που θα μειώσουν την αύξηση του πληθυσμού αποθαρρύνοντας λειτουργίες που έλκουν και δημιουργούν ζήτηση κατοικίας πάντοτε μέσα στα πλαίσια μιας δυναμικής πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης.
2. Να ρυθμιστούν οι συντελεστές δόμησης ανάλογα με την υφιστάμενη πυκνότητα και σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης.
3. Να απαλλοτριωθούν υφιστάμενοι ακάλυπτοι χώροι ή εγκαταλελειμμένες ιδιοκτησίες για χωροθέτηση κτιρίων κοινωνικού εξοπλισμού.
4. Να αναπλαστούν οι προσφυγικές πολυκατοικίες, οι παραδοσιακές ή εγκαταλελειμμένες κατοικίες με σκοπό την εγκατάσταση λειτουργία κοινωνικού εξοπλισμού.
5. Να εκτελεστούν αντιπλημμυρικά έργα για την προστασία και αναβάθμιση περιοχών κατοικίας.
6. Να απομακρυνθούν βιομηχανίες και βιοτεχνίες με οχλούσες χρήσεις.
7. Να αποφευχθεί η διάσπαση του πολεοδομικού ιστού λόγω της δημιουργίας οδών ταχείας κυκλοφορίας.
8. Να πεζοδρομηθούν κατάλληλοι δρόμοι.
9. Να τονωθεί η έννοια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης παρέχοντας την δυνατότητα στους Δήμους να εφαρμόσουν ευρύτερα οικονομικά τεχνικά και διοικητικά προγράμματα πέρα από τις γνωστές υποχρεώσεις τους και να δημιουργηθεί τοπικό πολυλειτουργικό κέντρο που θεωρούμε ότι είναι το ισχυρότερο όπλο του Δήμου για την διατήρηση της εσωτερικής συνοχής και της ενότητας, με απώτερο στόχο να

αποσυμφορίζει και να αποκεντρώνει το μητροπολιτικό κέντρο και να συμβάλει ουσιαστικά στη κυκλοφοριακή αποσυμφόρηση. Αυτό βέβαια δεν είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί χωρίς την ουσιαστική ενίσχυση του τεχνικού και διοικητικού δυναμικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η σημερινή οργάνωση της είναι τελείως ανεπαρκής και ανίσχυρη να αναλάβει την αντιμετώπιση σοβαρότερων προβλημάτων χωρίς να συγκρουστεί με συμφέροντα και δεσμεύσεις

Στα πλαίσια λοιπόν της ανάλυσης αυτής των αναγκών του Δήμου μας δίνουμε προτεραιότητα στα πλέον αναγκαία για την περιοχή μας έργα. Εξάλλου τα έργα αυτά έχουν προταθεί και από την Ε.Π.Α. η οποία κρίνει ότι ειδικά η διαμόρφωση του χώρου της παραλίας πέρα από το ότι καλύπτει ανάγκες του Δήμου της Καλλιθέας θα αποτελέσει πνεύμονα αναψυχής και ανάπαυσης του πληθυσμού γενικά της Πρωτεύουσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΜΕΓΑΛΩΝ ΧΩΡΩΝ: ΠΑΡΑΛΙΑ-ΙΛΙΣΙΑ-ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΣ

Οι παραπάνω περιοχές του Δήμου ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ αποτελούν το σημαντικότερο αντικείμενο μελετών και προτάσεων της Δημοτικής Αρχής. Ως χώροι για αναμόρφωση, εξυγίανση και ανάπτυξη λαμβάνονται υπ' όψη σαν ενιαίο πλέγμα βιωματικού και κοινωνικού χώρου του σχεδίου της πόλης του Δήμου Καλλιθέας.

Παρόλο ότι οι περιοχές αυτές αποτελούν μία ενότητα λάβαμε υπ' όψη τη μορφολογία του γενικού χώρου, την ιστορία της, τα χωροταξικά και πληθυσμιακά

δεδομένα, τις προτάσεις της ομάδας μελετητών της Ε.Π.Α. του ΥΠΕΧΩΔΕ, τα γενικά και επιμέρους κυκλοφοριακά προβλήματα, τις ιδιαίτερες κοινωνικές λειτουργίες καθενός χώρου κ.λ.π.

Χωρίσαμε έτσι τις προμελέτες σε τρεις επί μέρους συγκεκριμένους χώρους:

1. ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΖΙΤΖΙΦΙΩΝ
2. ΕΞΥΓΙΑΝΣΗ ΤΟΥ ΙΛΙΣΟΥ
3. ΧΩΡΟΣ ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΥ

Το σκεπτικό της Δημοτικής Αρχής είναι στους χώρους αυτούς να προβλεφθούν περισσότερο πράσινο, πεζοδρομήσεις, εύκολες προσπελάσεις, εγκαταστάσεις κοινωνικού εξοπλισμού που θα έχουν σχέση με το παιδί, τον αθλητισμό, τις πολιτιστικές δραστηριότητες, την αναψυχή του πληθυσμού και την κοινωνική και πνευματική αναβάθμιση του Καλλιθεάτικου λαού.

- **ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΖΙΤΖΙΦΙΩΝ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ**

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΘΛΗΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΑΙ ΝΑΥΤΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

1. Γεωγραφική θέση – Μορφολογία του εδάφους – Ιστορικότητα του χώρου:

Η παραλία των Τζιτζιφιών Καλλιθέας αποτελεί ένα μέτωπο στεριάς προς το θαλάσσιο χώρο του φαληρικού όρμου. Έχει μήκος 1.000 περίπου μέτρα και αρχίζει από το ΔΕΛΤΑ (ρεύμα Κατσιποδούς) μέχρι τις εκβολές του ΙΛΙΣΟΥ.

Είναι δηλαδή η παραλιακή έκταση του Δήμου Καλλιθέας στο Γενικό Φαληρικό όρμο που αρχίζει από τον Δήμο Παλαιού Φαλήρου (παλιές εγκαταστάσεις ΟΥΛΕΝ) και φθάνει μέσω των Δήμων Καλλιθέας και Μοσχάτου στην Καστέλα του Δήμου Πειραιώς.

Η βορεινή πλευρά της παραλίας των Τζιτζιφιών είναι ο οικιστικός χώρος του Πολεοδομικού σχεδίου του Δήμου Καλλιθέας και ο χώρος του ΙΠΠΟΔΡΟΜΟΥ. Είναι υψομετρικό σε σχέση με την στάθμη της θάλασσας, ο χαμηλότερος χώρος της ευρύτερης περιοχής. Ο χώρος των ΤΖΙΤΖΙΦΙΩΝ και η παραλία του εξυπηρετούσε στο παρελθόν τις ανάγκες αναψυχής της μεγαλύτερης μάζας του πληθυσμού της Αθήνας και κυρίως των κατοίκων των γειτονικών Δήμων ΜΟΣΧΑΤΟΥ, ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ, ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ κ.λ.π.

Το κύριο μεταφορικό μέσο συγκοινωνίας για τις χαμηλές τάξεις του πληθυσμού ήταν τα ηλεκτροκίνητα γραφικά TRAM της γραμμής ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ-ΤΖΙΤΖΙΦΙΩΝ με το ιστορικό Αμαξοστάσιο (σημερινή πλατεία Δαβάκη).

Η περιοχή ήταν συνδεδεμένη βιωματικά και πολιτιστικά με τον ΤΟΠΟ, τον ΧΡΟΝΟ και την Ελλαδική λαϊκή και προσφυγική παράδοση. Η χλιοτραγουδισμένη περιοχή είναι πια άγνωστη για τους νέους και για μας τους μεγαλύτερους έμεινε σαν ανάμνηση.

Ο παράλιος θαλάσσιος χώρος σιγά-σιγά γέμισε με ταμπέλες «ΥΔΑΤΑ ΜΟΛΥΣΜΕΝΑ» λόγω της ρύπανσης της θάλασσας από τις εκβολές των ποταμών Κηφισού και Ιλισσού και άλλων ρευμάτων.

Στην υποβάθμιση της περιοχής συνέτειναν οι πιο κάτω ελλείψεις, όπως:

- Προγραμματισμός και έλλειψη Ρυθμιστικού Σχεδίου
- Κατασκευές έργων υποδομής: Αγωγών αποχέτευσης λυμάτων και ομβρίων υδάτων».
- Έλεγχος παράνομων και νομίμων συνδέσεων αγωγών ρυπογόνων εργοστασίων.
- Κατασκευές αντλιοστασίων κ.λ.π.

Αφετέρου δε το ενδιαφέρον της πολιτείας και του Κεφαλαίου στράφηκε στις τουριστικές αξιοποιήσεις και λουτρικές εγκαταστάσεις άλλων περιοχών του

Σαρωνικού κόλπου Γλυφάδας, Βούλας, Βουλιαγμένης, Βάρκιζας κ.λ.π. που συνέτειναν στην πιο πέρα υποβάθμιση της περιοχής Τζιτζιφιών.

ΧΩΡΟΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ ΤΖΙΤΖΙΦΙΩΝ

Για πολλά χρόνια ο χώρος της παραλίας των Τζιτζιφιών ήταν γεμάτος από μπάζα και βρωμιές. Είχε δημιουργηθεί μία αφόρητη κατάσταση για τους δημότες μας, που με παραστάσεις στους διάφορους φορείς ζητούσαν την εξυγίανση της παραλίας των.

Σήμερα το ΥΠΕΧΩΔΕ προχωρεί σε αναμόρφωση του χώρου για την δημιουργία μεγαλύτερης έκτασης και καναλιού για κωπηλασία.

Ζητήται η παραχώρηση του χώρου αυτού στον Δήμο Καλλιθέας για την δημιουργία χώρων αναψυχής, αθλητικών εγκαταστάσεων, δημιουργία ζωνών πρασίνου και πάρκα, δημιουργία χώρων πολιτιστικών εγκαταστάσεων (εκθέσεων, μικρών παραστάσεων και τοπικών εκδηλώσεων) αναψυκτηρίου, χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων. Με το σκεπτικό δε να συλλειτουργήσει η παραλία με το εσωτερικό του Δήμου (γιατί μέχρι τώρα η ζώνη της παράλιας είναι αποκομμένη από τους παραλιακούς άξονες ταχείας κυκλοφορίας) η χωροταξική μελέτη της ζώνης αυτής θα δημιουργήσει εύκολη πρόσβαση των κατοίκων στην παραλία.

Στον χώρο λοιπόν της παραλίας μεταξύ του Ιλισσού ποταμού και του άξονα της Λ. Συγγρού μπορεί να διαμορφωθεί ένα τεράστιο πάρκο που θα πληρεί τις ανάγκες των δημοτών σε:

1. ΑΘΛΗΣΗ: Δημιουργούνται

α) ένα γήπεδο ποδοσφαίρου 64X100 μ.

β) ένα γήπεδο ποδοσφαίρου με στίβο 400 μ.

γ) τρία γήπεδα μπάσκετ και βόλλεϋ

δ) τρία γήπεδα τέννις.

ε) ένα κολυμβητήριο ανοικτό με προοπτική κλειστού των 50.00 μ. και κερκίδες για 1.000 θεατές

στ) 1 κολυμβητήριο βοηθητικό των 25 μ.

ζ) Ναυταθλητικές εγκαταστάσεις για ιστιοπλοΐα και κωπηλασία

η) κλειστή αίθουσα γυμναστηρίου.

Οι χώροι αυτοί θα περιλαμβάνουν πλήρη αποδυτήρια, εγκαταστάσεις, παρκινγκ κλπ.

ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ: δημιουργούνται:

α) Παιδικές χαρές

β) δρόμοι περπάτου μέσα σε δενδροφυτεμένη περιοχή

γ) αμμουδιές για κολύμπι

δ) αναψυκτήρια

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

α) ανακαίνιση του εγκαταλελειμμένου κτηρίου ΔΕΛΤΑ του οποίου και η μορφή και οι χώροι του προσφέρονται για αυτό το σκοπό

4. ΘΕΑΜΑ

α) υπαίθριο θέατρο

β) κλειστή αίθουσα πολλαπλής χρήσης (γυμναστική – θέατρο – πολιτιστικές εκδηλώσεις)

Εκτιμάται ότι η δαπάνη του προϋπολογισμού για την αποπεράτωση αυτών των εγκαταστάσεων θα ανέλθει στο ποσό των 300.000.000

- **ΕΠΙΚΑΛΥΨΗ ΠΟΤΑΜΟΥ ΙΛΙΣΣΟΥ**

Η συνέχιση του ποταμού Ιλισσού, παρόμοια με αυτή που έχει γίνει μέχρι την διασταύρωση του με την συμβολή των οδών Κρέμου και Ευαγγελιστρίας, είναι απαραίτητη για τους εξής βασικούς λόγους.

α) ο ποταμός ήταν και είναι πηγή μικροβίων και δυσοσμίας πράγμα που βάζει σε κίνδυνο την υγεία των κατοίκων της περιοχής αλλά και είναι ένας σοβαρός παράγοντας υποβάθμισης της ευρύτερης περιοχής

β) με την επικάλυψη θα εξοικονομηθεί σημαντικός ελεύθερος χώρος κάτι που είναι εξίσου πολύτιμο για τον Δήμο της Καλλιθέας. Ήδη ο Δήμος έχει αρχίσει έργα εξωραϊσμού της όχθης του Ιλισσού Έχουν φυτευτεί χιλιάδες δένδρα και θάμνοι και δημιουργούνται χώροι περιπάτου και αναψυχής χωρίς να λείπουν οι παιδικές χαρές και κάποιες, μικρές έστω, αθλητικές εγκαταστάσεις.

Πιστεύεται όμως ότι με την επικάλυψη του ποταμού και σε συνδυασμό με την λωρίδα πρασίνου που τώρα δημιουργείται στην όχθη θα μπορούμε να μιλάμε για ένα αξιόλογο πνεύμονα πράσινου, και αναψυχής που θα ανακουφίσει τόσο τους κατοίκους της Καλλιθέας όσο και του Μοσχάτου - Ταύρου

Η δαπάνη του προϋπολογισμού για την αποπεράτωση αυτών των εγκαταστάσεων εκτιμάται στο ποσό των 400.000.000 δρχ

- **ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ ΓΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ**

ΧΩΡΩΝ

Ο Δήμος Καλλιθέας αποφάσισε να περιοριστεί το πλάτος και να μονοδρομηθεί η οδός Σαπφούς, μεταξύ των οδών Ευαγγελιστρίας και Χαροκόπου σε 700 μ., και να

δημιουργηθεί πάρκο με πράσινο σε επαφή με τον μανδρότοιχο της Χαροκοπείου σχολής μήκους 300 μ. Δημιουργείται μια εκτεταμένη λωρίδα πρασίνου, μήκους 150 μ. και πλάτους 20 μ., έτσι ώστε σε συνέχεια με το άλσος της Χαροκοπείου σχολής να αποτελέσει ένα ενιαίο πνεύμονα πρασίνου.

Ο συγκεκριμένος χώρος στην μελέτη μας, προβλέπεται να γίνει πολιτιστικό πάρκο-πράσινο, έτσι ώστε να αναμορφωθεί και να αναβαθμιστεί η περιοχή.

Στον Αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του χώρου, εκτός της φύτευση δένδρων για την δημιουργία πρασίνου, περιλαμβάνονται τα εξής:

1. διάδρομος περιπάτου με πέργκολες και αναρριχώμενα φυτά, 2. μονοπατάκια περιπάτου, 3. μόνιμα καθιστικά από επεξεργασμένες λιθοδομές, 4. χώροι εκθέσεων ζωγραφικής και γλυπτικής, 5. αναψυκτήριο, 6. μικρό ανοιχτό θεατράκι με βοηθητικούς χώρους, 7. χώρος ορχήστρας και συναυλιών, 8. μικρή πίστα χορού, 9. λιμνούλα αναψυχής, 10. κρήνες εντοιχισμένες και καθιστικά, 11. συντριβάνια και ρυάκια με ανακυκλωμένο νερό, 12. χώρος φυλάκων, 13. τηλεφωνικός θάλαμος, 14. μεγαφωνική εγκατάσταση μουσικής, 15. ηλεκτροφωτισμός, 16. αποχωρητήρια κλπ.

Γενικά, ο χώρος έχει μελετηθεί για να γίνει ένα πολιτιστικό πάρκο, δηλαδή να μπορούν να γίνονται σε αυτό ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, εκθέσεις ζωγραφικής και γλυπτικής, συναυλίες, παιδικό θέατρο-θεατρικές ερασιτεχνικές παραστάσεις, νεολαιίστικες εκδηλώσεις ποικίλες εκδηλώσεις αναψυχής κλπ.

Το έργο έχει ενταχθεί στο Τεχνικό πρόγραμμα του Δήμου το 1986.

- **ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΛΟΦΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ**

Η ομάδα μελέτης της Ε.Π.Α. του ΥΠΕΧΩΔΕ στις προτάσεις της για τον Δήμο Καλλιθέας, προτείνει σαν πρώτο θέμα την ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΛΟΦΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΣ (σελ. 181, Β2 ΚΑΛΛΙΘΕΑ).

Η Δημοτική αρχή βρίσκεται ήδη σε προωθημένη φάση: α. την αναθεώρηση του ρυμοτομικού σχεδίου πόλεως του λόφου Σικελίας, β. την κτηματογράφηση της περιοχής, γ. την ρύθμιση των καταπατημένων χώρων, δ. την αξιοποίηση ελεύθερων χώρων που ανήκουν στο Δήμο και στο Δημόσιο για δημιουργία οργανωμένου πρασίνου και, τέλος, την μελέτη ανάπλασης του λόφου.

Ύστερα από την κατασκευή του ανισόπεδου κόμβου κυκλοφορίας ΚΟΥΚΑΚΙΟΥ – ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ, η περιοχή που ήταν ήδη υποβαθμισμένη (συγκέντρωση βιοτεχνιών, συνεργείων αυτοκινήτων, έλλειψη αγοράς κλπ.) αποκόπηκε από τον υπόλοιπο πολεοδομικό ιστό του Δήμου Καλλιθέας. Η μελέτη για την ανάπλαση του λόφου, προβλέπει απαραίτητα την διάνοιξη της οδού Δόξης προς την οδό Δημοτικού Σταδίου για λόγους κυκλοφοριακούς και σαν μοναδική λύση για την σύνδεση της περιοχής με το ρυμοτομικό και λειτουργικό σχέδιο της πόλης της Καλλιθέας.

Παράλληλα προτείνεται η κατασκευή πεζόδρομου προς την βορεινή είσοδο του Δημοτικού Σταδίου, χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων και την δημιουργία πράσινου στον παρακείμενο λόφο, η δε προσπέλαση στο Λόφο προτείνουμε να γίνεται από την οδό Δόξης, Σαριπόλου, Γρίβα και τους πεζόδρομους της εισόδου του Σταδίου. Εκτός του οργανωμένου πρασίνου, προτείνουμε την κατασκευή μικρού αναψυκτηρίου, καθιστικά, μονοπάτια περιπάτου, εξυγίανση του λόφου, παιδική χαρά και, τέλος, την ανέγερση γλυπτικής σύνθεσης στην κορυφή του Λόφου.

Πιστεύεται ότι η πιο πάνω πρόταση θα βοηθήσει ουσιαστικά στην αναβάθμιση της περιοχής, στην δημιουργία πνεύμονα πρασίνου και τέλος στην αισθητική και λειτουργική αρμονία του χώρου του Δημοτικού Σταδίου-Λόφου Σικελίας, που να αποτελεί μια οργανική συνέχεια της ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ και του Λόφου Φιλοππάπου.

- **ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΕΚΤΑΣΗΣ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ ΛΟΦΟΥ**

Το Δημοτικό Στάδιο Καλλιθέας αποτελεί ιδιαίτερο οργανισμό Ν.Π.Δ.Δ. με την επωνυμία «ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΑ ΣΠΟΡ». Επιχορηγείται κάθε χρόνο από τον προϋπολογισμό του Δήμου και είναι ο μοναδικός σε λειτουργία χώρος άθλησης και ποδοσφαίρου για το αθλητικό δυναμικό του Δήμου Καλλιθέας.

Η χωρητικότητά του ανέρχεται σε 4.500 θεατές που εξυπηρετούνται από τις δύο εξέδρες (ΒΟΡΕΙΑ & ΝΟΤΙΑ). Ο κύριος χώρος του είναι γήπεδο ποδοσφαίρου, κανονικών διαστάσεων με περιμετρικό στίβο 6 διαδρομών 375 μέτρων, βατήρες αλμάτων, ρίψεων κλπ.

Η συνολική έκταση βρίσκεται στο ΛΟΦΟ ΣΙΚΕΛΙΑΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ και περικλείεται από τις οδούς: Δημοτικού Σταδίου-Ψηλορείτη-Μίλωνος-Χαρ.Τρικούπη-Αριστοτέλους-Τσικλητήρα και το παρακείμενου λόφου. Η Δημοτική αρχή προχώρησε στην κτηματογράφηση της περιοχής, στην εντόπιση ελεύθερων χώρων που έχουν καταπατηθεί, στην μελέτη επέκτασης των αθλητικών εγκαταστάσεων του Σταδίου, ανάπλασης του λόφου και αναβάθμισης γενικότερα της περιοχής.

Η μελέτη προβλέπει επέκταση των κερκίδων του Σταδίου προς την ανατολική πλευρά για 5.000 θεατές και εκμετάλλευση του χώρου κάτω από αυτές, για την

εγκατάσταση αθλητικών εγκαταστάσεων βαρέων αθλημάτων, την ανέγερση κτιρίου πολλαπλών αθλητικών χρήσεων, κλειστό γυμναστήριο αθλοπαιδιών, εξέδρα εκδηλώσεων του Σταδίου, πλήρη ηλεκτροφωτισμό, πεζοδρόμηση οδών Ψηλορείτου και Μίλωνος, διάνοιξη της οδού Δόξας και, τέλος, την αναμόρφωση και ανάπλαση του παρακείμενου λόφου με πράσινο, χώρους περιπάτου και αναψυχής, αναψυκτήριο, ανέγερση γλυπτού στην κορυφή του λόφου.

- **ΚΤΗΡΙΟ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΧΡΗΣΕΩΝ**
ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Μέσα στις προθέσεις για την ανάπλαση του Δημοτικού Σταδίου Καλλιθέας, είναι και η ανέγερση ενός κτιρίου πολλαπλών αθλητικών χρήσεων.

Σε όλα τα σύγχρονα στάδια υπάρχουν κτίρια πολλαπλών αθλητικών χρήσεων που θεωρούνται απαραίτητα και αναπόσπαστα για την λειτουργία και την εξυπηρέτηση του αθλητικού δυναμικού τους. Στον Δήμο Καλλιθέας υπάρχουν πολλαπλές αθλητικές δραστηριότητες με σωματεία που έχουν ιστορία στον Ελληνικό αθλητισμό.

Το υπό μελέτη κτίριο θα έχει επιφάνεια 970 μ² και θα ανεγερθεί επί της οδού Δημοτικού Σταδίου προς την δυτική πλευρά του Σταδίου και σε απόσταση από τον παρακείμενο λόφο (βράχο), δημιουργώντας είσοδο από την βορεινή πλευρά του Σταδίου.

Η είσοδος αυτή θα εξυπηρετείται από πεζόδρομο παράλληλο προς την οδό Δημοτικού Σταδίου και θα αποτελεί την είσοδο αθλητών, επισήμων και θα

εξυπηρετεί την βορεινή εξέδρα. Το πλάτος της οδού Δημοτικού Σταδίου αριστερά του κτιρίου, διευρύνεται για την δημιουργία χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων.

Το κτίριο περιλαμβάνει:

1. ΙΣΟΓΕΙΟ: α) κύριο γυμναστήριο, β) δύο εισόδους-εξόδους, γ) αποδυτήρια αγοριών και κοριτσιών, δ) γραφεία προπονητών, ε) W.C., ντους
2. Α΄ ΟΡΟΦΟΣ: εργοδυναμικό-αθληϊατρικό κέντρο, β) αίθουσα ρυθμικής χορού και ξιφασκίας, γ) γραφεία διοίκησης.
3. Β΄ ΟΡΟΦΟΣ: α) αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και αναψυχής πιγκ-πογκ, σκακιστικός όμιλος, μπιλιάρδα κλπ., β) αθλητική βιβλιοθήκη και αίθουσα διαλέξεων, γ) γραφεία διοικήσεων αθλητικών σωματείων Καλλιθέας.
4. Γ΄ ΟΡΟΦΟΣ: α) ξενώνες διοικήσεως αθλητικών σωματείων Καλλιθέας, β) εστιατόριο-κουζίνα, γ) γραφεία εποπτείας Σταδίου, ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις, γραφεία δημοσιογράφων κλπ.
5. ΤΑΡΑΤΣΑ: Η τάρατσα διαμορφώνεται σε ROOF-GARDEN για αναψυχή, μικρή πισίνα, χαμηλό πράσινο κλπ.

Στο υπόγειο προβλέπονται αποθήκες, μηχανοστάσιο και εγκαταστάσεις μηχανημάτων κλιματισμού.

• ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ

ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ

Ο Δήμος Καλλιθέας αποφάσισε την τροποποίηση του Ρυμοτομικού σχεδίου πόλεως εντός του οικοδομικού τετραγώνου 290 για την δημιουργία πρασίνου.

Η μελέτη με βάση την πιο πάνω τροποποίηση, προχώρησε σε προτάσεις γενικής ανάπλασης της περιοχής. Ένα σοβαρό στοιχείο που λήφθηκε υπ' όψη είναι η μεγάλη κλίση της οδού Υψηλάντου προς την εκκλησία της Μεταμόρφωσης, που καθιστά επικίνδυνη την διέλευση πεζών. Έτσι, καταρχήν, προτείνεται η ομαλοποίηση της κλίσεως του δρόμου και η πεζοδρόμησή του.

Επίσης προβλέπεται η πεζοδρόμηση της οδού Ελπίδος και η ενοποίηση του πρασίνου-παιδικής χαράς και του πρασίνου της τροποποίησης του ρυμοτομικού. Παράλληλα δε, προτείνεται η ελάττωση του πλάτους των οδών Υψηλάντου και Ελπίδος. Στον κοινόχρηστο χώρο πράσινο του οικοδ. τετραγώνου 290, μέρος του οποίου έχει ήδη απαλλοτριώσει ο Δήμος, καθώς και στεγασμένη κρήνη με καθιστικά. Στο υπόλοιπο τμήμα δημιουργείται πράσινο με παρτέρια, καθιστικά και τεχνητές δενδροφυτεμένες γωνιές-στέκια.

Η μελέτη προβλέπει την κατασκευή κλιμάκων για τους πεζούς προς την εκκλησία, έτσι ώστε να αποφεύγονται τα ατυχήματα και αισθητικά να έχουμε το δυνατό καλύτερο αποτέλεσμα.

Ο περί την εκκλησία λόφος προτείνουμε να αναμορφωθεί με την δημιουργία καθιστικού, οδού προσπέλασης και με την φύτευση και κατασκευή τοίχων αντιστήριξης, την βελτίωση του γύρω χώρου του «ΟΙΚΟΥ ΓΑΛΗΝΗΣ», την κατασκευή συντριβανιών στην πλατεία εκκλησίας, την μετατόπιση του αγάλματος

σε πιο σωστή θέση και τέλος λαμβάνεται υπ' όψη η λειτουργικότητα και τοπ αισθητικό αποτέλεσμα της διαμόρφωσης του χώρου.

Η υπάρχουσα παιδική χαρά προτείνουμε να ανασκευασθεί και εμπλουτισθεί σε όργανα, καθιστικά, κρήνη κλπ.

- **ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ**

ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Η πλατεία Κύπρου βρίσκεται στο κέντρο του πολεοδομικού ιστού του Δήμου Καλλιθέας, περιβάλλεται δε από τις οδούς Λασκαρίδου-Καραολή-Σαπφούς-Δημητρίου, και η οδός Σιβιτανίδου την χωρίζει σε δύο τμήματα. Εκεί γίνονται οι παρελάσεις στις Εθνικές γιορτές, η κατάθεση στεφάνων στο υπάρχον μνημείο, οι πολιτιστικές καλοκαιριάτικες εκδηλώσεις, οι προεκλογικές συγκεντρώσεις κλπ.

Η πλατεία αποτελεί λειτουργικά το κέντρο του πολιτιστικού και κοινωνικού χώρου του Δήμου Καλλιθέας, σε συνδυασμό με το Πνευματικό Οργανισμό του Δήμου επί των οδών Κρέμου και Φιλαρέτου, τον Καλλιτεχνικό οργανισμό του Δήμου επί των οδών Σαπφούς και Δαβάκη, το Δημαρχείο επί της οδού Ματζαργιωτάκη, την πλατεία Δαβάκη, το σπίτι της Λασκαρίδου-Δημοτική Πινακοθήκη, κινηματογράφους, κλπ.

Η ανάγκη της αναμόρφωσης με τις προτάσεις της μελέτης, πήρε υπ' όψη της τα πιο πάνω στοιχεία. Την μεγάλη κυκλοφορία της οδού Δαβάκη, την κυκλοφορία των αυτοκινήτων στις περιμετρικές οδούς, την έλλειψη ζωτικού χώρου, την σημασία των πολιτιστικών εκδηλώσεων, τους χώρους αναψυχής (ζαχαροπλαστεία, καφενεία κλπ.) την εξεύρεση χώρων περιπάτου και καθιστικών, την ακίνδυνη επικοινωνία και προσπέλαση μεταξύ των δύο τμημάτων της πλατείας, την έλλειψη παιδότοπου, και άλλων χώρων επικοινωνίας.

Σε ανάλογες περιπτώσεις πλατειών και χώρων ήδη διαμορφωμένων, σύγχρονοι αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι δίνουν λύσεις ανάλογες με την δική μας. Δηλαδή σε πόλεις της Ευρώπης επιζητούν τις πεζοδρομήσεις των οδών και υπερυψώνουν τμήματα των πλατειών σε πλατφόρμες για περισσότερη εκμετάλλευση.

Η πρότασή περιλαμβάνει: α. τις πεζοδρομήσεις των γύρω οδών Λασκαρίδου-Καραολή-Δημητρίου-Σαπφούς, β. υπερυψωμένα τμήματα περιπάτου και καθιστικών, γ. τη σύνδεση της πλατείας με μεγάλη πεζογέφυρα, δ. την δένδροφύτευση, ε. την πρόβλεψη χώρων αναψυχής (τραπέζια ζαχαροπλασטיών), στ. την αναμόρφωση του προ του μνημείου χώρου, ζ. την κατασκευή κυκλικού θεάτρου για πολιτιστικές εκδηλώσεις σε στάθμη -300 μ. κάτω από την επιφάνεια της πλατείας, η. την δημιουργία παιδοτόπου, θ. μικρό αναψυκτήριο, καθιστικά και χώρους για έκθεση εικαστικών τεχνών.

- **ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΟΥΣΑΣ**

Η περιοχή της πλατείας Αγίας Ελεούσας είναι από τις πιο προβληματικές συνοικίες της Καλλιθέας και αποτελεί αντιπολιτιστικό πόλο έλξης της νεολαίας.

Η Δημοτική αρχή προβληματίστηκε σοβαρά για την ανάπτυξη και αναβάθμιση της περιοχής, συντάσσοντας αυτή τη μελέτη με το σκεπτικό της αλλαγής των κοινωνικών λειτουργιών και εκδηλώσεων της πλατείας. Μετά από συνεννόηση με το ΥΠΕΧΩΔΕ, αποφασίστηκε η κατάργηση του κόμβου κυκλοφορίας (φανάρι Μεγαλουπόλεως-Μπουμπουλίνας-Θησέως-Αγ. Ελεούσας) και προτείνεται η πεζοδρόμησή τους.

Η μελέτης προβλέπει κατ' αρχήν αναμόρφωση της υπάρχουσας παιδικής χαράς, κατασκευή πίστας για καλλιτεχνικό πατινάζ (πατίνια με ρόδες), αναπαλαίωση της

μικρής εκκλησίας και δημιουργίας προκηπίου, δημιουργία πλατείας της εκκλησίας με μικρό συντριβάνι, θέση για ΓΛΥΠΤΟ-ΜΝΗΜΕΙΟ ΝΕΟΛΑΙΑΣ, εξέδρα για συναυλίες της Φιλαρμονικής του Δήμου και άλλων μουσικών συγκροτημάτων, δημοτικό αναψυκτήριο, πολιτιστικά στέκια νεολαίας, καθιστικά, πεζοδρόμηση τμήματος της οδού Μεγαλουπόλεως, Αγίας Ελεούσας και του περιγύρου της πλατείας, χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων και τροχοφόρων στο τμήμα της οδού Μπουμπουλίνας, καθιστικά και στάσεις λεωφορείων.

Στο τμήμα των οδών Μπουμπουλίνας και Αγ. Ελεούσας δημιουργούνται μόνιμα στέκια επικοινωνίας των κατοίκων της γειτονιάς με πράσινο. Επίσης γίνεται δασοφύτευση των δρόμων και αναμόρφωση του πάρκου που υπάρχει. Η όλη πλατεία προβλέπεται να φωτιστεί άπλετα με κολώνες φωτισμού έτσι ώστε να μη δημιουργούνται σκοτεινές ύποπτες γωνιές και, τέλος, η Δημοτική αρχή προβλέπει φύλαξη, επίβλεψη και επιτήρηση της πλατείας από δημοτικούς υπαλλήλους. Στην μελέτη πεζοδρόμησης της όλης περιοχής, λαμβάνεται υπ' όψη η δυνατή προσπέλαση αυτοκινήτων και τροχοφόρων ανάγκης (απορριματοφόρων, αυτοκινήτων μεταφοράς καυσίμων, αυτοκινήτων 166, 100 κλπ.).

Έτσι , η αλλαγή των λειτουργιών της πλατείας με πολιτιστικές, κοινωνικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις θα συμβάλλει στην κοινωνική αναμόρφωση και ανάπλαση της περιοχής.

- **ΠΛΑΤΕΙΑ ΗΡΩΩΝ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ (ΤΖΙΤΖΙΦΙΩΝ)**

ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ-ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

«ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΣ»

Στην Αρχιτεκτονική μελέτη διαμόρφωσης του χώρου της πλατείας, λύφθηκε υπ' όψη τη θέση της σαν φυσική είσοδο στον Δήμο Καλλιθέας από Πειραιά-Μοσχάτο-Φάληρο και άλλους Δήμους, η ιστορία και η πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής (Λαϊκό τραγούδι, χώρος αναψυχής της παλιάς Αθήνας κλπ.), η σημερινή υποβάθμισή της, λόγω της ύπαρξης και λειτουργίας του ιπποδρόμου και η ανάγκη δημιουργίας κέντρου επικοινωνίας και αναψυχής των κατοίκων της περιοχής. Επίσης αποφασίστηκε η τοποθέτηση γλυπτού αγάλματος «Ελευθερίας και Ειρήνης» και προχώρησε η ανέγερση του μνημείου σύμφωνα με τα σχέδια και προπλάσματα του Α΄ Βραβείου του πανελληνίου διαγωνισμού γλυπτού αγάλματος. Στην μελέτη προβλέφθηκε η πεζοδρόμηση της ανατολικής παρόδου της πλατείας και η ένταξη του πεζόδρομου στον κύριο χώρο της. Η θέση του γλυπτού μνημείου είναι περίοπτη, τόσο από τους διερχόμενους των λεωφόρων ΕΛΕΥΘ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ-ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ, όσο και από τους περιπατητές της πλατείας. Ο χώρος γύρω από το άγαλμα έχει διαμορφωθεί σε καθιστικές αυλές και διαδρόμους περιπάτου, έτσι το μνημείο και η σημασία της Ελευθερίας και της Ειρήνης να γίνεται βίωμα τόσο από τους περιφερόμενους την πλατεία, όσο και από τους επιβάτες των διερχομένων αυτοκινήτων.

Ο υπόλοιπος χώρος περιλαμβάνει εξέδρα πολιτιστικών εκδηλώσεων σε σχήμα μπουζουκιού (μορφολογικό και ιστορικό στοιχείο της περιοχής), αναψυκτήριο, καθιστικά-πεζούλας από λαξευτή λιθοδομή, δένδροφύτευση, πέργκολες σκιάς, κρήνη, παιδική χαρά, θέσεις σημαιών, ηλεκτροφωτισμό, έργα αποχέτευσης ομβρίων κλπ.

Το έργο έχει ενταχθεί στο τεχνικό πρόγραμμα του 1986.

- **ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΑ**

ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

Στη Καλλιθέα υπάρχουν τρεις ομάδες προσφυγικών οικισμών - Σφαγεία, Κέντρο, Τζιτζιφιές - που και οι τρεις έχουν την ίδια τυπολογία και μορφολογία. Πολυμελείς οικογένειες - πρόσφυγες και απόγονοι τους - στοιβάζονται σε χώρους 30-40 μ² ότι δηλαδή τους παραχωρήθηκε αμέσως μετά την εγκατάσταση τους εδώ. Έκτοτε κανείς δεν ασχολήθηκε σοβαρά με τα προβλήματα αυτών των ανθρώπων που σε πλειοψηφία ζητούν μεγαλύτερα διαμερίσματα και ανθρωπίνους τρόπους διαβίωσης. Οι προσφυγικοί αυτοί οικισμοί αποτελούνται ως επί το πλείστον από διώροφα παλαιάς κατασκευής κτίρια (1930) με υποτυπώδεις χώρους υγιεινής που με κανένα τρόπο δεν ανταποκρίνονται στις βασικές ανάγκες της σημερινής πραγματικότητας.

Από τη στιγμή που δεν μπορούν ο καθένας χωριστά να εκμεταλλευτεί την έστω μικρή αυτή ιδιοκτησία για κάθε είδους επέκταση (είτε σε ύψος είτε οριζοντίως) πιστεύουμε ότι θα πρέπει να επέμβει δυναμικά κάποιος κρατικός φορέας ο οποίος θα δει από κοντά τα προβλήματα αυτών των ανθρώπων και θα φροντίσει να συνδυάσει τη σωστή αποκατάσταση των ανθρώπων αυτών με μια γενική μελέτη ανάπλασης των περιοχών αυτών που τώρα είναι αρκετά υποβαθμισμένες.

Πιστεύεται ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση μόνη της ή σε συνδυασμό με την ΔΕΠΟΣ (που διαθέτει εμπειρία επειδή και στο παρελθόν έχει ασχοληθεί με αναπλάσεις προσφυγικών οικισμών) θα μπορούσε να επιληφθεί του όλου ζητήματος με τις εξής προϋποθέσεις:

α) Να έρθει σε επαφή με όλους τους ιδιοκτήτες ώστε να λάβει γνώση των αναγκών και των απαιτήσεων τους. Οι άνθρωποι αυτοί παρουσιάζουν σαν κοινό χαρακτηριστικό μια σωστή ανθρωπομετρική κλίμακα και μια κοινοτική δομή.

Είναι δηλαδή ένα σύνολο ανθρώπων με την ίδια ιστορία, έχουν ζήσει κάτω από ίδιες συνθήκες ζωής και πιστεύουμε ότι θα πρέπει όχι μόνο να αδιαφορήσουμε για αυτή την ομοιογένεια αλλά να της δώσουμε στοιχεία και δυνατότητα αν όχι να εξελιχθεί αλλά να διατηρηθεί σε καλλίτερα επίπεδα.

Πιστεύεται ότι κατασκευάζοντας διάφορα, καλής κατασκευής συγκροτήματα 5-6 ορόφων (όσο επιτρέπει ο συντελεστής δόμησης της κάθε περιοχής) και εφ' όσον δεν θέλουμε να αναπαράγουμε την νοοτροπία της απομόνωσης της οποιασδήποτε πολυκατοικίας θα πρέπει να κρατήσουμε τις γεινιάσεις των ιδιοκτητών όπως ήταν μέχρι τώρα, και να δημιουργήσουμε κοινούς χώρους, βεράντες όπου θα μπορούν να βλέπουν δύο ή τρία διαμερίσματα-βεράντες πράσινου, συζήτησης, παιχνιδιού που διατηρούν τον μέχρι τώρα κοινωνικό, τρόπο ζωής των ανθρώπων αυτών, που σε συνδυασμό με την κάλυψη των κυρίων αναγκών ενός σύγχρονου διαμερίσματος θα βοηθήσουμε στο ανέβασμα του βιοτικού τους επιπέδου.

β) Να γίνει εξοικονόμηση ελεύθερης γης ανά οικοδομικό τετράγωνο όπου θα μπορούν να γίνουν κήποι, παιδικές χαρές, αθλητικές εγκαταστάσεις ή χώροι περιπάτου που θα ανταποκρίνονται όχι μόνο στις ανάγκες των προσφύγων αλλά και στις γενικότερες ανάγκες της περιοχής και των κατοίκων της Καλλιθέας.

γ) Σ' αυτά τα συγκροτήματα θα μπορούν να πωληθούν σε τιμές κόστους διαμερίσματα σε νέα ζευγάρια ή άπορους ηλικιωμένους.

Επί πλέον διάφοροι χώροι και αίθουσες θα μπορούν να καλύψουν ανάγκες του Δήμου της Καλλιθέας και να συντηρούνται από αυτόν για δημιουργία πνευματικών κέντρων, βιβλιοθηκών, χώρων συγκέντρωσης ηλικιωμένων, στέκια νεολαίας κ.τ.λ.

Εμπορικά καταστήματα από ισόγειο θα μπορούν να πωληθούν ή να ενοικιαστούν σε ιδιώτες για να καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων των συγκροτημάτων αλλά και των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής.

Η στατιστική Υπηρεσία του Δήμου Καλλιθέας έχει να μάς δώσει τα έξης στοιχεία μετά από πρόσφατη έρευνα στους προσφυγικούς οικισμούς.

ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩ N	ΣΥΝΟΛΟ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩ N	ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣ H	ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙ Σ	ΔΕΝ ΔΕΧΟΝΤΑ I
730	856	490	308	58

Με αυτά λοιπόν τα στοιχεία και ξέροντας ότι οι πρόσφυγες είναι ιδιοκτήτες της γης που μένουν, τονίζουμε ότι θεωρούμε απαραίτητη την ανάπλαση αυτών των περιοχών και εκτιμάμε ότι η δαπάνη για τη μελέτη θα ανέλθει στα 100.000.000 δρχ. και ο προϋπολογισμός της κατασκευής σε 3.500.000.

• ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΩΝ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ

Οι αγώνες της Δημοτικής αρχής για τον χαρακτηρισμό του σπιτιού της Σοφίας Λασκαρίδου ως διατηρητέου χρονολογούνται από πολλά χρόνια.

Η Δημοτική αρχή αγωνίζεται όχι μόνο να περισώσει το ΝΕΟΚΛΑΣΣΙΚΟ Αριστούργημα από την κατεδάφιση και ανέγερση πολυορόφου κτιρίου, αλλά έχει κάνει προτάσεις για την αγορά του ή την ενοικίασή του για την εγκατάσταση Δημοτικής Πινακοθήκης Νεοελληνικής ζωγραφικής και γλυπτικής. Η ομάδα πολεοδομικής μελέτης της Ε.Π.Α. 82-84, πρότεινε στο ΥΠΕΧΩΔΕ τον χαρακτηρισμό ως διατηρητέων κτιρίων εκατόν έντεκα (III) κατοικιών της Καλλιθέας, μεταξύ των οποίων από τα πιο σημαντικά είναι το σπίτι της Λασκαρίδου, επί των οδών Λασκαρίδου και Φιλαρέτου.

Το κτίριο θεωρείται από τους ειδικούς αρχιτέκτονες ως έργο του Βαυαρού αρχιτέκτονα ΤΣΙΛΕΡ, που κτίρια του κοσμούν την Αθήνα, όπως το ΗΛΙΟΥ ΜΕΛΑΘΡΟΝ, που πρόσφατα ανακαινίσθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού. Είναι δημοσιευμένο σε πολλές εκδόσεις Νεοκλασικών Μνημείων. Η σημασία του χαρακτηρισμού ως διατηρητέων ορισμένων κτιρίων του Δήμου Καλλιθέας και γενικότερα της Αθήνας και γενικότερα της Αθήνας, είναι γνωστή. Πολλά έχουν

γραφεί ότι η διατήρηση ενός κτιρίου κάποιας εποχής χαρακτηρίζει την εποχή και συνεπώς την ίδια ιστορία του λαού και τις ρίζες του.

Το σπίτι της Λασκαρίδου είναι διώροφο, με υπόγειο με μεγάλο κήπο, που σαν Δημοτική Πινακοθήκη Νεοελληνικής ζωγραφικής και γλυπτικής και μόνιμο εκθεσιακό χώρο, θα συμβάλει όχι μόνο στο καλλιτεχνικό εικαστικό χώρο της Καλλιθέας και των γύρω Δήμων, αλλά θα συμβάλει στην πολιτιστική αποκέντρωση του εικαστικού κόσμου.

Η Δημοτική αρχή συμφωνεί με τις προτάσεις της ομάδας μελέτης της Ε.Π.Α. και αγωνίζεται για τον χαρακτηρισμό ως διατηρητέων μνημείων σπιτιών που σώθηκαν από την αλόγιστη κερδοσκοπική χρήση της γης.

Τα σπουδαιότερα κτίρια ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΑΤΑ για τα οποία αγωνίζεται ο Δήμος Καλλιθέας για την διατήρησή τους είναι, εκτός του σπιτιού της Σοφίας Λασκαρίδου, το ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΕΙΟ (Ιατρίδου και Αραπάκη) το Δημοτικό Σχολείο ΠΕΤΡΙΝΟ ΣΠΙΤΙ – ΟΙΚΙΑ ΖΕΡΒΟΥ (Ν. Ζερβού και Μεγαλουπόλεως), η πρώην Εμπορική Σχολή ΚΟΚΚΙΝΟ ΣΠΙΤΙ (Μεταμόρφωσης και Περικλέους) και άλλα ΣΠΙΤΙΑ-ΜΝΗΜΕΙΑ που ταυτίζονται με την ιστορία της Καλλιθέας και της Αθήνας γενικότερα.

- **ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ «ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΕΙΟΥ»**
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Το ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΕΙΟ ίδρυμα ιδιοκτησία του ΟΙΚΟΥ ΤΥΦΛΩΝ (επί οικοπέδου εκτάσεως 3.185 μ²) βρίσκεται δε επί των οδών ΙΑΤΡΙΔΟΥ-ΑΡΑΠΑΚΗ-ΣΚΙΠΗ του σχεδίου πόλεως του Δήμου Καλλιθέας και κτίσθηκε το 1910. Το κτίριο έχει

χαρακτηρισθεί από την ομάδα μελέτης της ΕΠΑ ως διατηρητέο. Αποτελείται από υπερυψωμένο ισόγειο κεραμοσκεπές με κυμάτια, ψευδοκίονες, κορνιζώματα, μαρμάρινες αναβαθμίδες, θωράκια, υπερυψωμένη βεράντα κλπ αττικά νεοκλασικά στοιχεία.

Το Δημοτικό Συμβούλιο Καλλιθέας με απόφασή του, ενέκρινε τον χαρακτηρισμό του κτιρίου ως διατηρητέου και χαρακτήρισε τον υπόλοιπο χώρο σε πράσινο. Έτσι το κτίριο να μπορεί να χρησιμοποιείται με τις υποδείξεις του Συμβουλίου του ΟΙΚΟΥ ΤΥΦΛΩΝ ως πνευματικό και ψυχαγωγικό κέντρο εντασσόμενο σε χώρο πρασίνου.

Οι τυφλοί δεν πρέπει να απομονωθούν αλλά να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο. Με τα πιο πάνω στοιχεία μελετήσαμε και προτείνουμε: α. την επισκευή και αναπαλαίωση του κτιρίου για την δημιουργία Πνευματικού Κέντρου ιδιαίτερης χρήσης, όπως ωδείο, θεατρικό σχολείο, εργαστήριο γλυπτικής κλπ., β. την σύνδεση του κτιρίου με την κατασκευή Αττικού αιθρίου με περιμετρική στεγασμένη κεραμοσκεπή στοά και κατασκευή σκηνής θεάτρου σε χαμηλότερη στάθμη με την προς το πίσω μέρος του κτιρίου ανοικτή βεράντα. Ο χώρος αυτός θα είναι κατάλληλος για θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, εκθέσεις γλυπτικών συνθέσεων, οπτικοακουστικών ερεθισμάτων και, τέλος, χώρος αναψυχής και ποικίλων άλλων εκδηλώσεων, γ. η γωνία των οδών Σκίππη και Αραπάκη διαμορφώνεται σε πράσινο με αναψυκτήριο, καθιστικά, μονοπάτια, κρήνες, κλπ.

• ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΕΓΕΡΣΗΣ ΚΤΙΡΙΩΝ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΕΓΕΡΣΗΣ ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΑΘΜΕΥΣΗΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΤΩΝ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΟΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΑΜΕΣΟΥ ΒΟΗΘΕΙΑΣ (166)

Το οικόπεδο είναι ιδιοκτησία του Δήμου Καλλιθέας και του πυροσβεστικού σώματος.

Το κτίριο Α

Προορίζεται για την εξυπηρέτηση των αναγκών της πυροσβεστικής υπηρεσίας και του κέντρου Άμεσης Βοήθειας. Ο ημιυπόγειος χώρος του χρησιμεύει για την στάθμευση των αυτοκινήτων της πυροσβεστικής υπηρεσίας. Μπορούν να σταθμεύουν γύρω στα 20 αυτοκίνητα.

Ο ισόγειος χώρος περιλαμβάνει χώρο στάθμευσης 10 αυτοκινήτων, χώρο για σέρβις των αυτοκινήτων, γραφείο κίνησης αυτοκινήτων, είσοδο, κλιμακοστάσιο και ανελκυστήρα για το προσωπικό της πυροσβεστικής υπηρεσίας.

Ο χώρος πάνω από το ισόγειο προορίζεται για τα γραφεία της Διοίκησης, χώρο διαμονής πυροσβεστών, εστιατόριο, εντευκτήριο, τσάρασκα ασκήσεων και αναψυχής.

Το κτίριο Β

Θα εξυπηρετεί τις υπηρεσίες καθαριότητας του Δήμου Καλλιθέας. Περιλαμβάνει χώρους στάθμευσης απορριμματοφόρων και άλλων αυτοκινήτων του Δήμου. Ο ημιυπόγειος χώρος προορίζεται για στάθμευση απορριμματοφόρων. Μπορεί να εξυπηρετήσει γύρω στα 30 μεγάλα απορριμματοφόρα αυτοκίνητα, αποθήκη, ανελκυστήρα υλικού.

Το ισόγειο είναι χώρος στάθμευσης απορριμματοφόρων μεγάλων και μεσαίων, συνεργείο σέρβις και συντήρησης, πλυντήριο, γραφείο κίνησης, γραφεία, είσοδος εργαζομένων, κλιμακοστάσιο, ανελκυστήρα, W.C. και ράμπα προσπέλασης αυτοκινήτων προς τον Α΄ όροφο.

Ο Α΄ όροφος προορίζεται αποκλειστικά για χώρο στάθμευσης μικρών φορτηγών και επιβατηγών αυτοκινήτων των υπηρεσιών του Δήμου Καλλιθέας. Ο Β΄ όροφος

προορίζεται για γραφεία υπηρεσίας καθαριότητας, αποδυτήρια προσωπικού, αποθήκες υλικού, W.C. ντους, κυλικείο, εντευκτήριο, αίθουσα αναψυχής, ταράτσα αναψυχής κ.λ.π.

ΑΚΑΛΥΠΤΟΣ ΧΩΡΟΣ Γ΄

Ο ακάλυπτος χώρος μεταξύ των δύο κτιρίων Α και Β προορίζεται για χώρο αναψυχής του προσωπικού των δύο κτιρίων, χώρος άσκησης πυροσβεστών, γήπεδο αθλοπαιδιών. Ειδική μέριμνα πρέπει να ληφθεί ώστε ο χώρος αυτός να είναι καλαίσθητος και πάντα καθαρός με καθιστικά, χαμηλό πράσινο κλπ.

- **ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΣΤΟ ΛΟΦΟ
ΣΙΚΕΛΙΑΣ**

Στις ευρωπαϊκές πόλεις, με ανάλογο πληθυσμό του δήμου Καλλιθέας, υπάρχουν και λειτουργούν 10-20 κλειστά γυμναστήρια. Τα κλειστά γυμναστήρια γίνονται επιτακτική ανάγκη για τον αθλητισμό και τη νεολαία.

Η έλλειψη ενός κλειστού γυμναστηρίου αθλοπαιδιών έχει επανειλημμένα απασχολήσει την δημοτική αρχή. Στο τεχνικό πρόγραμμα του δήμου περιλήφθηκε η ανέγερση ενός κλειστού γυμναστηρίου στο χώρο που υπήρχαν οι αθλητικές εγκαταστάσεις του Π.Ο.Κ. ΕΣΠΕΡΟΣ. Ο χώρος είναι ιδιοκτησία του Δήμου Καλλιθέας και περικλείεται από τις οδούς ΜΙΛΩΝΟΣ-ΧΑΡ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ-ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ-ΤΣΙΚΛΗΤΗΡΑ.

Το κτίριο γίνεται με την μέθοδο της προκατασκευής, είναι διαστάσεων 45Χ30 μ², ο προϋπολογισμός του είναι 100.000.000 δρχ., είναι δε προγραμματισμένο να

τελειώσει το φθινόπωρο του 1986. Η δαπάνη θα καλυφθεί από δάνειο στον δήμο του ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων.

Η ένταξη του κτιρίου στο αθλητικό κέντρο του Δημοτικού Σταδίου έγινε με βάση τις αθλητικές ανάγκες και δραστηριότητες της Καλλιθεάτικης αθλούμενης νεολαίας. Η Δημοτική αρχή προχώρησε στην αναθεώρηση του Ρυμοτομικού της περιοχής για την αναβάθμιση και ανάπλαση της όλης περιοχής του Λόφου Σικελίας.

Τέλος, το κτίριο θα περιβάλλεται από πεζόδρομους, πράσινο, πλατεία, καθιστικά, αγάλματα αθλητικά, κρήνες και φωτισμό του όλου χώρου.

Στις 16 Απριλίου 1986 έγινε η θεμελίωση του κτιρίου.

• ΠΡΟΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΑΙΘΟΥΣΑΣ ΒΑΡΕΩΝ ΑΘΛΗΜΑΤΩΝ

Η Δημοτική Αρχή, με την αγάπη της στον αθλητισμό, αποφάσισε την δημιουργία αίθουσας βαρέων αθλημάτων (ελεύθερης, ελληνορωμαϊκής πάλης, άρσης βαρών) κάτω από τις κερκίδες της βορεινής εξέδρας του Δημοτικού σταδίου και την στέγαση των αθλητικών εγκαταστάσεων του συλλόγου ΑΤΛΑΝΤΑ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ.

Η συνολική επιφάνεια των εγκαταστάσεων είναι 630 τετραγωνικά μέτρα περίπου και περιλαμβάνει χωριστούς χώρους άθλησης για την άρση βαρών, την ελληνορωμαϊκή και ελεύθερη πάλη, γραφεία διοίκησης και εποπτείας χώρων, φυσιοθεραπευτήριο, σάουνα και βοηθητικούς χώρους.

Ο προϋπολογισμός του έργου είναι 12.000.000 περιλαμβανομένων των εγκαταστάσεων κλιματισμού, εκτός των αθλητικών οργάνων.

Η Δημοτική αρχή προτείνει και την επέκταση των αθλητικών εγκαταστάσεων κάτω από την υπό ανέγερση ανατολική εξέδρα κερκίδων. Στην μελέτη θα ληφθεί υπ' όψη η μη ύπαρξη υποστυλωμάτων εντός των αιθουσών για την απρόσκοπτη λειτουργία και ασφάλεια των αθλουμένων στα τμήματα του ιστορικού συλλόγου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Χωροταξικά στοιχεία – Πληθυσμιακές μελέτες

Η Καλλιθέα στις αρχές του αιώνα ήταν ένας από τους πρώτους οικισμούς έξω από το κέντρο της Αθήνας. Το 1922 εγκαταστάθηκαν στην Καλλιθέα πρόσφυγες από την Μικρά Ασία και αργότερα με την εσωτερική μετανάστευση προς τα

εργατικά και βιομηχανικά κέντρα της χώρας παρουσιάστηκε και εδώ μεγάλη αύξηση του πληθυσμούς. Όπως ήταν φυσικό η απότομη αύξηση του πληθυσμού είχε σαν αποτέλεσμα να ακολουθήσει, και η Καλλιθέα την τύχη της Αθήνας. Η έλλειψη ρυθμιστικού σχεδίου ανάπτυξης της Πρωτεύουσας επιδείνωσε την πολεοδομική αναρχία και την υπερσυσσώρευση μεγάλου αριθμού κατοίκων στην Καλλιθέα.

Η δημιουργία βιομηχανιών σε πολλές περιοχές της καθώς και η γειννίαση της με περιοχές δευτερογενούς παραγωγής (Μοσχάτο-Ταύρο) αύξησαν δυσανάλογα τον πληθυσμό της που σε συνδυασμό με την ύπαρξη φυσικών στοιχείων (ποταμός Ιλισσός-Λόφος Σικελίας), λεωφόρων ταχείας κυκλοφορίας (Ελ. Βενιζέλου και Ποσειδώνος) και οχλουσών χρήσεων ψυχαγωγίας (Ιππόδρομος) υποβάθμισαν σε σημαντικό βαθμό την περιοχή και δημιούργησαν μια κοινωνική ανομοιογένεια.

Στην 10ετία 1961-71 το πρόβλημα επιδεινώθηκε με την δυναμική αύξηση του πληθυσμού που οφειλόταν στην συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων κατά μήκος των αξόνων της Λ. Συγγρού, Ελ. Βενιζέλου και Ποσειδώνος.

Συγχρόνως η αλόγιστη αύξηση του συντελεστή δόμησης χωρίς την πρόβλεψη στοιχειώδους, τεχνικής υποδομής σε συνδυασμό με την ανυπαρξία κοινωνικών υποδομών ήταν ένας παράγοντας αρνητικός στη σημερινή μορφή της Καλλιθέας που την κάνει να μοιάζει με πόλη-πολυκατοικία.

Ο Δήμος έχει αποκτήσει μία απaráδεκτα υψηλή πυκνότητα πληθυσμού (292 κατ/μα). Απροστάτευτη η πόλη στην αδιαφορία των εκάστοτε Κυβερνήσεων έμεινε χωρίς πράσινο, χωρίς χώρους αναψυχής, χωρίς εγκαταστάσεις κοινωνικού εξοπλισμού.

Στην Καλλιθέα ζουν και εργάζονται 200.000 άτομα περίπου.

Η έκταση της είναι 4.5300 στρέμματα.

Σε κάθε Καλλιθεάτη αντιστοιχούν μόνο 22μ² (κατοικίες-πλατείες-δρόμοι).

Οι κοινόχρηστοι χώροι είναι περίπου 30 στρέμματα. Το πράσινο λιγότερο από 5%.

Οι δρόμοι είναι περίπου 140 χιλιόμετρα και είναι όλοι ασφαλτοστρωμένοι. Ο ηλεκτροφωτισμός και η ύδρευση είναι πλήρεις.

Το δίκτυο αποχέτευσης ακαθάρτων καλύπτει, το 100% των αναγκών.

Το δίκτυο

ομβρίων βελτιώθηκε σημαντικά αλλά η έλλειψη συλλέκτη των αγωγών εμποδίζει την ολοκλήρωση του με κινδύνους πλημμυρών σε περίπτωση νεροποντής

